

ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ

Κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ξένης ἱστορικῆς ἐρεῦνης, ὅπως βεβαιώνει ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία¹, προβάλλει ἐντόνως ἡ μορφή τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ². Καὶ

1. Εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ παρόντος δημοσιεύματος γίνεται χρῆσις τῶν ἐξῆς βραχυγραφῶν:

AB = *Analecta Bollandiana*, ADSV = *Antičnaja Drevnost i Srednie Veka*, AOP = Ἄρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, BZ = *Byzantinische Zeitschrift*, BYZ-SL = *Byzantino-Slavica*, BX = *Βυζαντινὰ Χρονικά*, DThC = *Dictionnaire de Théologie Catholique*, EB = *Études Byzantines*, ECR = *Eastern Churches Review*, EEBΣ = Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, EO = *Echos d'Orient*, ΕΣΕ = Ἐλευθερουδάκη Σύγχρονος Ἐγκυκλοπαιδεία, ΘΗΕ = Ὀρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, NE = Νέος Ἐλληνομνημων, OChP = *Orientalia Christiana Periodica*, OE = Ὀρθόδοξος Ἐπιστασία, RAV = *Rivista d' Ascetica e Mistica*, REB = *Revue des Études Byzantines*, RN = *Revue Numismatique*, RSE = *Revue des Études Sud-est Européenes*, VV = *Vizantijskij Vremениk*.

2. Βλ. σχετικῶς S. S a l a v i l l e - R. B o r n e t - J. G o u i l a r d - P. P e r i c h o n, *Nicolas Cabasilas, Explication de la divine liturgie*, Paris 1967. A. A n g e l o p o u l o s, *Učehje Nikole Kavasile o životu u Hristu* (= Ἡ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς διδασκαλία τοῦ Νικολάου Καβάσιλα), Beograd 1967. T o ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ κατὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν, OE 145-150 (1967) 5-6, 14-15, 31-32, 39-40, 46-47 (μετάφρασις τμημάτων προηγούμενης μελέτης). Π. Νέλλα, Προλεγόμενα εἰς τὴν μελέτην Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Ἀθῆναι 1968 (ἀνάτυπον ἄρθρου ἐκ τῆς ΘΗΕ, τόμ. IB', Συμπλήρωμα). T o ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ Θεομήτωρ. Τρεῖς θεομητορικὲς ὁμιλίαι τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Κείμενο, εἰσαγωγή, νεοελληνικὴ ἀπόδοσις, σχόλια ὑπὸ τοῦ Π. Νέλλα, Ἀθῆναι 1968. T o ὕ α ὕ τ ο ὕ, Εἰσαγωγή εἰς τὰς σπουδὰς τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, Ἀθῆναι 1969. E. P i o v e s a n, *Preghiera a Gesù Christo*, RAM 1 (1969) 104-107. Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1970. U. N e r i - M. G a l l o, *Nicolas Cabasilas, La Vita in Christo*, Torino 1971. P. C h a r a n i s, *Observations on the «Antizealot» Discourse of Cabasilas*, RSE 9(1971) 369-376. Δ. Τσάμη, *Δαβὶδ Δισπάτου λόγος κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν*, Θεσσαλονίκη 1973 (β' ἔκδοσις 1976). C d e C a t a n z a r o - B. B o b r i n s k o y, *Nicholas Cabasilas, The life in Christ*, New York 1974. M. R u b i n i, *L'antropologia cristologica di Nicolas Cabasilas*, *Nicolaus I*(1974) 195-201. X. Σωτηροπούλου, *Εὐχαριστία καὶ θέωσις κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν καὶ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν*, Ἀθῆναι 1974 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Ἐκκλησία). Π. Νέλλα, Ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Πειραιεὺς 1975. T o ὕ α ὕ τ ο ὕ, Αἱ θεολογικαὶ πηγαὶ Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, ἀναφοραὶ καὶ ἐξαρτήσεις, «Κληρονομία» 7(1975) 327-344. M. P o l j a k o v s k a j a, *Političeskie idealí vizantijskoj inteligencii seredini XIVv. Nikolaj Kavasila* (= Πολιτικαὶ ἰδεολογία τῆς βυζαντινῆς διανοήσεως κατὰ τὰ μέσα τοῦ XIV αἰῶνος. Νικόλαος Καβάσιλας),

ἀκριβῶς μέσα εἰς αὐτὸν τὸν κύκλον τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν πρέπει νὰ ἐντάξωμεν καὶ τὴν μελέτην μου, τοῦ 1970, ὡς «τὴν πρώτην προσπάθειαν συνθέσεως τῶν διεσπαρμένων περὶ Νικολάου Καβάσιλα πληροφοριῶν εἰς βιογραφικὴν μονογραφίαν περὶ αὐτοῦ»¹. Ἡ μελέτη αὕτη ἦτο φυσικὸν νὰ προσελκύσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰδικῶν ἱστορικῶν, θεολόγων καὶ φιλολόγων, καὶ νὰ ἴδουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος διάφοροι περὶ αὐτῆς κριτικά, θετικά ἢ ἀρνητικά² ἢ καὶ νεώτερα μελέται ἐξ ἀφορμῆς τῆς³.

Ἡ τελευταία πάντως ἐκτενὴς κριτικὴ τοῦ τ. καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Γ. Θεοχαρίδου μοὶ ὑπέκαυσεν ἐκ νέου τὸν ζήλον νὰ ἐπανεέλθω εἰς τὰς παλαιότερας περὶ Νικολάου Καβάσιλα ἐρεῦνας μου. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁμως θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ γενεαλογικὸν κυρίως δένδρον τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν εἰς τοὺς τρεῖς βασικοὺς γνωστοὺς κλάδους τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, θὰ διακρίνω, ὅσον τὸ ἐπιτρέπουν αἱ πηγαί, τὰς μεταξὺ των συγγενικὰς σχέσεις καὶ θὰ προσπαθῆσω νὰ ἐπιλύσω ἢ νὰ διευκρινίσω ἐκ παραλλήλου χρονολογικά τινα καὶ ἄλλα προβλήματα ἐξ ἀφορμῆς τῶν τελευταίων μελετῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἐκτενοῦς κριτικῆς Θεοχαρίδου. Ἐλπίζω ὅτι καὶ διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς θὰ συμβάλω καὶ πάλιν κατὰ τι εἰς τὰς βιογραφικὰς περὶ Νικολάου Καβάσιλα ἐρεῦνας.

Α'. Μὲ τὸ ὄνομα «Καβάσιλας» εἶναι γνωστά, κατὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διάφορα ἐξέχοντα πρόσωπα. Τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἐμφανισθέντα συμφώνως πρὸς τὰς πηγὰς ἡμῶν εἰς τὸ προσκλήνιον τῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος, διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδίως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Ποίαν συγγένειαν εἶχον μεταξὺ των τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἀγνοοῦμεν, διότι δὲν

ADSV 12(1975)104-116. Β. Ψευτογκᾶ, Νικολάου Καβάσιλα ἑπτὰ ἀνέκδοτοι λόγοι τὸ πρῶτον νῦν ἐκδιδόμενοι (εἰσαγωγή, κείμενον-σχόλια), Θεσσαλονίκη 1976. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐν Χριστῷ οἰκονομία τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν, Θεσσαλονίκη 1976. Μ. Rubini, L'antropologia cristologica di Nicolas Cabasilas, Mezzina-Molfetta 1976.

1. Γ. Θεοχαρίδου, Βιβλιοκρισία, εἰς «Μακεδονικά» 16(1976)384. Πρβλ. καὶ συναφεῖς γνώμας κριτῶν τῆς διατριβῆς εἰς Πρακτικά τῆς ὑπ' ἀριθμ. 642 τῆς 13-11-70 συνεδρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

2. Βλ. Πρακτικά, αὐτόθι. F. Halkin, εἰς AB 89(1971) 458, Γ. Τσάρα, εἰς «Κληρονομία» 4(1972)186-193, Μ. Poljakovskaja, εἰς VV 35(1973) 268-270, C. Tsigranlis, εἰς ECR 7(1975)103 καὶ Γ. Θεοχαρίδου, εἰς «Μακεδονικά» 16(1976) 383-401.

3. P Charanis, Observations ... (βλ. ὑποσ. 1) καὶ Μ. Poljakovskaja, Politicheskie ideali (βλ. ὑποσ. 1).

ἔχομεν ἀκριβεῖς μαρτυρίας, πλὴν ὀλίγων περιπτώσεων, τὰς ὁποίας καὶ μνημονεύομεν κατωτέρω. Ἐρευνήσαντες πάσας τὰς μέχρι τοῦδε εὑρεθείσας περὶ Καβασιλῶν μαρτυρίας δυνάμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν χρονικῶς τὰ διάφορα μὲ τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον πρόσωπα.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 11ου αἰῶνος (1022) συναντῶμεν τὸν Νικηφόρον Καβάσιλαν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε δούξ τῆς Θεσσαλονίκης¹. Τὸ ἔτος 1042 ἄλλος Καβάσιλας, ὁ Κωνσταντῖνος πατρίκιος Καβάσιλας, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς αυτοκρατειρας Ζωῆς τῆς Πορφυρογεννήτου δούξ τῆς Δύσεως μὲ ἔδραν τὴν Θεσσαλονικίην², ὀλίγον δὲ ἀργότερον (1078/1080) ὁ Ἀλέξανδρος Καβάσιλας διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Νικηφόρου Γ' τοῦ Βοτανιάτου (1078-1081) δούξ Σκοπίων διὰ τὸ θέμα Βουλγαρίας³.

Ὁ G. Schlumberger μᾶς πληροφορεῖ περὶ ἐνὸς ἐτέρου νωβελησίμου Ἀλεξάνδρου Καβάσιλα, ζήσαντος τὸν 12ον αἰῶνα⁴, τοῦ ὁποίου τὴν σφραγίδα δημοσιεύει ὁ W. Miller⁵. Ἐπὶ τῆς σφραγίδος ταύτης σημειοῦται: $\overline{\text{K}}\overline{\text{E}}\overline{\text{B}}\overline{\Theta}$ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΝΩΒΕΛΗΣΙΜ(Ω) ΤΩ ΚΑΒΑΣΙΛ(Α). Ὁ αὐτὸς Schlumberger δημοσιεύει, ὡσαύτως, τὴν σφραγίδα τοῦ Ἰωάννου κανδιδάτου τοῦ Καβασιλείου, τοῦ 12ου αἰῶνος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναγράφεται: $\overline{\text{K}}\overline{\text{E}}\overline{\text{B}}\overline{\Theta}$ ΒΟΗ(ΘΕ)Ι ΤΩ ΚΩ ΔΟΥ(ΛΩ) $\overline{\text{I}}\overline{\text{N}}\overline{\text{N}}\overline{\text{H}}$ ΚΑΝΔΙ(ΔΑ)ΤΩ ΤΩ ΚΑ(ΒΑ)ΣΙΛΕΙΩ⁶, ὡς καὶ μίαν τρίτην σφραγίδα ἐνὸς ἄλλου Καβάσιλα, τοῦ 12ου αἰῶνος. Ἐπὶ τῆς σφραγίδος ταύτης εἶναι χαραγμένοι αἱ λέξεις: ΚΑΒΑΣΙΛΙΟΝ ΣΚΕΠΙΣ ΜΕ Τ^X_Δ (= ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΔΟΥΛΟΝ), ΠΑΡΘΕΝΕ⁷.

Εἰς τοὺς ναοὺς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων (τέλη 13ου καὶ ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος) ἐν Ἀχρίδι σώζονται τοιχογραφίαι τοῦ Κωνσταντίνου Καβάσιλα, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος:

1. Κ ε δ ρ η ν. Bonn, II, 479, 7: «καὶ Νικηφόρου τοῦ Καβάσιλα δουκὸς ὄντος Θεσσαλονίκης». Πρβλ. P. L e m e r l e, Philippes et la Macédoine Orientale. Texte, Paris 1945. Addenda, p. 156. Γ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, «Ἑλληνικά» 17 (1962)6, ὑποσ. 1 καὶ O. T a f r a l i, Thessalonique au XIV siecle, Paris 1913, σ. 45-46, ὑποσ. 1. Σ τ. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ. 5, σελ. 281, ὑποσ. 1.

2. Κ ε δ ρ η ν., Bonn, II, 541, 14: «Προχειρίζεται δὲ ἡ βασιλῆς... δούκα τῆς Δύσεως Κωνσταντῖνον πατρίκιον τὸν Καβάσιλαν». Πρβλ. Γ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 6, ὑποσ. 1.

3. Ὁ B. Zlatarski τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Καβάσιλα ὡς δουκὸς ἐν Σκοπίοις θέτει τὸ 1080, ἐνῶ ὁ M. Banescu τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1078. Βλ. Vizantijski Izvori za Istoriju Naroda Jugoslavije (= Βυζαντιναὶ πηγαὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Γιουγκοσλαβίας), σερβ., τ. 3, Beograd 1966, σ. 186-187, σημ. 45. Πρβλ. N. B a n e s c u, Ein Neuer kathepánw Βουλγαρίας, BZ 25(1925) 331-332.

4. G. S c h l u m b e r g e r, Sigillographie de l'Empire Byzantine, Paris 1884, σ. 627.

5. W. M i l l e r, Bulles byzantines de la collection de M. le Baron de Koehne, RN(1867) 418, πίν. XIV, 3.

6. S c h l u m b e r g e r, ἔ. ἀ., σ. 627. Πρβλ. καὶ Ἄ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, ἔ. ἀ., πίν. 9, ἐνθα ἀναδημοσιεύεται ἡ ἐν λόγῳ σφραγίς.

7. Αὐτόθι, σ. 458.

εἰς τὰς τοιχογραφίας οὗτος ἐμφανίζεται ὡς ἀρχιερεὺς¹. Τοιχογραφία τοῦ ἰδίου μὲ ἀρχιερατικὴν στολὴν σώζεται εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Τιμίου Προδρόμου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Πρωτάτου ἐν Ἀγίῳ Ὁρει². Περὶ τούτου γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρξε φίλος τῶν Παλαιολόγων καὶ ὅτι ἔνεκα τῶν πολιτικῶν του πεποιθήσεων ἐφυλακίσθη, ἀργότερον ὅμως ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1259-1282)³. Ἡ προβολὴ τοῦ Κωνσταντίνου Καβάσιλα ἐν Ἀχρίδι καὶ γενικότερον ἐν Βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ Σερβίᾳ (τοιχογραφίαι αὐτοῦ σώζονται εἰς τὴν σερβικὴν μονὴν Staro Nagoričino παρὰ τὸ Κουμάνοβον) δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς σημαίνουσα ὑπεροχὴν τῶν Παλαιολόγων ἔναντι τῶν πολιτικῶν τῶν ἀντιπάλων εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἔνεκα τῆς φιλενωτικῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς των⁴. Συνέγραψεν ἀρκετὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀκολουθίαν τοῦ Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος⁵.

Ὁ Γεώργιος Παχυμέρης μνημονεύει ὡς ὑπηρετοῦντα κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1259-1282) τὸν «ἀκτουάριον Καβάσιλαν»⁶. Τὸ ἔτος 1295 ζῆ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς μητροπόλεως Γεώργιος Καβάσιλας, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἕτερον γνωρίζομεν⁷. Ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐπώνυμον «Καβάσιλας» μνημονεύει καὶ τὸ

1. R. Ljubinković, Les influences de la vie politique contemporaine sur la décoration des églises d'Ohrid, Beograd 1964, σ. 224-225 (extrait des Actes du XIIe Congrès international des études byzantines, t. III, Beograd 1964).

2. Μέχρι τοῦ 1969 ἐπιστεῦετο μετὰ τοῦ G. Millet ὅτι ἡ τοιχογραφία τοῦ Πρωτάτου ἀπεικόνιζε τὸν «Νικόλαον Καβάσιλαν» τὸν Χαμαετόν. Ἐκ νεωτέρας ἐρεύνης ἡμῶν, τοῦ 1969, ἐπὶ τῆς τοιχογραφίας «διεπιστάθη ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Millet εἶναι ἐσφαλμένη. Ἐπὶ τοῦ ἄνω ἀριστεροῦ μέρους τῆς τοιχογραφίας ἡ ὀρθὴ ἐπιγραφή εἶναι ἴσως Ἁγιος Καβάσιλας καὶ οὐχὶ Νικόλαος Καβάσιλας, ἐπὶ δὲ τοῦ ἄνω δεξιοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπρόσεξε δρόντως ὁ Millet, μετὰ πρόχειρον καθαρισμὸν τῆς ἀσβέστου, ἀνεγνώσαμεν ΚΩΝΣΤΑ(ΝΤΙ)-ΝΟΣ' (βλ. Ἄθ. Ἀγγελόπουλος, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, σ. 68 καὶ πίν. 3, 4, ἀναδημοσιευομένους καὶ ἐνταῦθα εἰκ. 1 καὶ 2). Πάντως, ἡ ἀνακάλυψις εἶναι ἀπρόσβλητος καὶ ἀνατρέπει τὰ μέχρι τοῦ 1970 σχετικὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἀσχέτως τοῦ ἂν δὲν προηγήθη διὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς τοιχογραφίας ἄδεια τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

3. Ljubinković, ἔ.α., σ. 224-225.

4. Αὐτόθι, σ. 225.

5. Ν. Δελαλιῆ, Κατάλογος ἐντύπων δημοτικῆς βιβλιοθήκης Κοζάνης, τ.Α', Θεσσαλονίκη 1948, σ. 18.

6. Παχυμ., Bonn, I, 530, 10-17.

7. Ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, μέγας οἰκονόμος, μνημονεύεται εἰς ἰβηρικὸν ἔγγραφον τοῦ Ἰανουαρίου, τοῦ ἔτους 1295. Βλ. F. r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1945. Textband Nr. 59/60, σ. 1. κ.έ: «Συνελθόντων εἰς δικαστήριον τῶν θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τοῦ μεγάλου οἰκονόμου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Καβάσιλα». Πρβλ. Θεοχαρίδου, ἔ.α., σ. 14, ὑποσ. 3.

δεύτερον περὶ Ἰωαννίνων χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1329, εἰς τὴν φράσιν: «Ὁ,περ ἐδέξατο ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ Καβάσιλας»¹.

Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Μιχαῆλ Καβάσιλα, τοῦ σακελλαρίου καὶ ἀρχιδια-

*Εἰκ. 1. Νικόλαος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης
(Πρωτᾶτον Ἁγίου Ὁρους. Ἀνάγνωσις G. Millet)*

κόνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Οὗτος, κατὰ τὸν πρῶτον ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Στ' Καντακουζηνοῦ (1341-1347), ἀνεμείχθη ὡς πρεσβευτὴς εἰς ἀποστολάς, ἀνατεθείσας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Ἄννης ἐκ Σαβοΐας, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταν-

1. Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 51, σημ. 4. Ὁ «ἐπὶ τοῦ στρατοῦ», στρατιωτικὸν ἀξίωμα ἐν χρήσει καὶ εἰς Σέρρας. Βλ. Solonjeu, BYZ-SL. 2 (1930) 281. Πρβλ. Α. Ξυγγοπούλου, Ἐρευναι εἰς τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν Σερρῶν, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 43 καὶ Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 21.

τινουπόλεως Ἰωάννου ΙΔ' (1334-1347)¹ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Στ' τοῦ Καντακουζηνοῦ². Οὗτος δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Βλαχερνῶν,

Εἰκ. 2. Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος ὁ Καβάσιλας
(Πρωτῆτον Ἁγίου Ὄρους, Ἀνάγνωσις Ἀθ. Ἀγγελοπούλου)

1. Τὸ ἔτος 1344 ἀπεστάλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δύο ἀντιπροσωπίαι, μία πολιτικὴ καὶ μία ἐκκλησιαστικὴ, πρὸς τὸν ἐπαναστατήσαντα Ἰωάννην Καντακουζηνόν, εὑρισκόμενον τότε εἰς τὸ Διδυμότειχον, διὰ νὰ ζητήσουν ὅπως καταθέσῃ οὗτος τὰ ὄπλα. Ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατείας καὶ τῆς συγκλήτου ἀπεστάλησαν ὁ Γεώργιος Πεπαγωμένος καὶ ὁ Συναδηνός καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πατριάρχου ὁ μητροπολίτης Φιλίππων Νεόφυτος καὶ ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας ὁ Σακελλάριος». Βλ. M i g n e, P. G. τ. 153, στ. 1132B: «Καὶ ἤρουντο πρέσβεις ἐκ βασιλίδος μὲν καὶ τῆς συγκλήτου Γεώργιος τε ὁ Πεπαγωμένος καὶ ὁ Συναδηνός, ὅς καὶ πρότερον πρὸς Διδυμότειχον εἰς βασιλέα ἦκε, παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς πεμφθεῖς, παρὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας καὶ πατριάρχου ὁ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας...». Πρβλ. Κ α ν τ α κ., Bonn, III, 445, στ. 23-24 καὶ 445, στ. 1-3.

2. Τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς, τῆς 3ης Φεβρουαρίου τοῦ 1347, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, εἰσελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατέλαβε τὴν ἀρχὴν, τῆς αὐτοκρατείας ἐξα-

υπογράψας τὸν Συνοδικὸν Τόμον¹ κατὰ τῶν φρονημάτων Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου μὲ τοὺς τίτλους: «Ὁ σακελλάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ ὁ Καβάσιλας»². Ὁ ἴδιος³, ἐξ ἄλλου, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Στ' Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου Καλ-

κολουθοῦσας ἀνθισταμένης ἐντὸς τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν (περὶ τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας εἰσόδου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, βλ. V. L a u r e n t, Notes de chronographie et d' histoire byzantine, EO 36, 1937, 169. Πρβλ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 12, σημ. 4). Τὸν ρόλον τοῦ συμφιλιωτοῦ τῶν δύο παρατάξεων ἀναθέτει ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀντιπροσωπίαν, σταλεῖσαν νῦν ἐκ μέρους τούτου, ὡς νικητοῦ, πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν. Βλ. Κ α ν τ α κ, Bonn, III, 609, 12-15: «Ἐπειτα τὸν τῆς Φιλίππου μητροπολίτην ἀπολεξάμενος καὶ Καβάσιλαν τὸν σακελλίου, οἱ καὶ πρότερον εἰς Διδυμότειχον ἦκον πρὸς ἐκεῖνον πρεσβευταί, ἔπεμπε πρὸς βασιλίδα. Ἡ πρεσβεία δὲ ἦν περὶ εἰρήνης». Ἀργότερον, τὸ ἔτος 1354, ὅτε ὁ πατριάρχης Κάλλιστος ἀρνεῖται νὰ υποκύψῃ εἰς ἀπόφασιν τοῦ Καντακουζηνοῦ νὰ στέψῃ τὸν υἱὸν τοῦ Μαθαίου συναυτοκράτορα εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, ὁ αὐτοκράτωρ ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν μεταξὺ ἄλλων ἐκ νέου τὸν Μιχαὴλ Καβάσιλαν νὰ πείσῃ τοῦτον, νὰ δεχθῇ τὴν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν θρόνον του. Βλ. Κ α ν τ α κ., Bonn, IV, 270, 16-21: «Δύο γὰρ τῶν ἀρχιερέων ἀπολεξάμενος, τὸν Αἰνίου Δανιὴλ καὶ Ἰωσήφ τὸν Τενέδου, καὶ τοσοῦτους ἑτέρους τῶν ἐπιφανεστέρων τοῦ κλήρου τῆς Βυζαντίου ἐκκλησίας, Καβάσιλαν τὸν σακελλίου καὶ Περδίκην τὸν σκευοφύλακα, καὶ ἔπεμπε εἰς τὴν μάρτυρος τοῦ Μάμαντος μονὴν πρὸς πατριάρχην καὶ ἐπὶ τοῖς θρόνοις ἐκάλει καὶ τὴν ἀρχήν...».

1. Ὁ τόμος ὑπεγράφη τὴν 27ην Μαΐου τοῦ ἔτους 1351. Γ ρ η γ ο ρ., Bonn, II, 905, 7-9 κ.έ.: «Ἐβδόμη μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μάιος μῆν, ἐν ἧ συγκαλεῖ ἡμᾶς δεδογμένον γέγονε βασιλεῖα πρὸς ἣν ὠνόμαζε σύνοδον». Πρβλ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, ἔ.ἀ., 13, σημ. 2.

2. M i g n e, P. G. 151. στ. 763 B. Πρβλ. S. S a l a v i l l e, Cabasilas le Sacellaire et Nicolas Cabasilas, EO 35 (1936) 424-425.

3. Τὴν δικαιολογίαν τοῦ πράγματος παρὰ Θ ε ο χ α ρ ῖ δ η, Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, «Ἑλληνικά» 17 (1962) 10-14. Παλαιότερον ἐσφαλμένως ἐπιστεύθη ὅτι συνομιλητῆς τοῦ Γρηγοῦ ἦτο ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός, ἕτεροι δὲ (G. C a m m e l l i, Correspondance de Demetrios Cydones, Paris 1930, σ. 205, ἐπιστ. 286 τοῦ Κυδώνη πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν, S. S a l a v i l l e, Cabasilas le Sacellaire et Nicolas Cabasilas, EO 35, 1936, 427, σημ. 2) συνήθως τὸν συνομιλητὴν τοῦ Γρηγοῦ Καβάσιλαν ταυτίζουσαν πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῶν τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγοῦ Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν, ἀκολουθοῦντες τὴν γνώμην τοῦ ἐκδότου τῶν ἐπιστολῶν Γρηγοῦ R. G u i l l a n d, Correspondance de Nicephore Gregoras, Paris 1927, σ. 317. Προσφάτως, εἰς μελέτην τοῦ Δ. Τ σ ᾶ μ η, Δαβὶδ Δισυπάτου Λόγος κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 29 (β' ἐκδ. 1976, σ. 30), ἐπανερχεται τὸ ζήτημα τοῦ συνομιλητοῦ τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῦ, τὸ ὁποῖον ὁμως πρὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ ἀπασχολῇ τὴν ἔρευναν, διότι ἀπεδείχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Γ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ (βλ. «Ἑλληνικά» 17, 1962, 10-14) ὅτι συνομιλητῆς τοῦ Γρηγοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας ὁ Σακελλάριος καὶ οὐχὶ ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καβάσιλας ἢ ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός. Καὶ ὁ ἴδιος εἶχα περιπέσει εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην, ὅταν ἀπέδιδα εἰς τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν χαρακτηρισμοὺς τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῦ ἀναφερομένους εἰς τὸν Μιχαὴλ Καβάσιλαν, ὅπως ὀρθῶς εἶχεν ἐπισημάνει κριτικῆς τῆς περὶ Νικολάου Καβάσιλα διατριβῆς μου (βλ. γνώμην Γ. Μαντζαρίδου, εἰς Πρακτικά τῆς ὑπ' ἀριθ. 642 τῆς 13-11-70 συνεδρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.).

λίστου, νὰ μεταπεισῆ τὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν ὑπὲρ τῶν Ἑσχαστῶν¹ φαίνεται ὅμως ὅτι οὐδὲν ἐπέτυχε, καίτοι ἠπειλήσε τοῦτον².

Σύγχρονος τοῦ Μιχαὴλ Καβάσιλα ὑπῆρξεν ὁ Νεῖλος Καβάσιλας, ἐκλεγείς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1361³. Οὗτος, γεν-

1. Γ ρ η γ ο ρ., Bonn, II, 1050, 13-18: «Ἐντεῦθεν αὐθις ἡμέραι παρίπτεον πέντε καὶ δέκα, καὶ ὁ τῶν φίλων ἡμῖν βέλτιστος ἐκεῖνος ἦκε Καβάσιλας, λαθραίων καὶ ποικίλων βουλευμάτων πατριαρχικῶν ὁμοῦ καὶ βασιλικῶν ἐπαγόμενος φόρτον, καὶ μηχαναῖς οἰονεῖ τισιν ἐλπόλεσι πεφραγμένους ἐκεῖθεν παντοδαπαῖς, ἅτε συνετὸς καὶ πολυπράγμων ἀνὴρ καὶ ποικίλων ἴδρις πραγμάτων καὶ λόγων πολιτικῶν...». Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Μιχαὴλ Καβάσιλα πρὸς τὸν Γρηγορᾶν ἔλαβε χώραν κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου τοῦ 1351. Πρβλ. Γ. Θεοχαρίδου, ἔ.ἀ., σ. 10. Ὁ Δ. Τσάμης, ἀποδεχόμενος ὡς λίαν πιθανὴν περιόδον συγγραφῆς τοῦ Λόγου Δαβίδ τοῦ Δισυπάτου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν τὸ θέρος τοῦ 1342 (σ. 23-24), κάμνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Νικόλαος Καβάσιλας «θὰ ἔπρεπε κατὰ τὸ 1342 νὰ ἦτο τοῦλάχιστον περιπευτριάκονταπενταετής, ἦτοι νὰ εἶχε γεννηθῆ περι τὸ 1307;» (σ. 29), ἢ ὑπόθεσις δὲ αὕτη «ἐνισχύεται ἐκ τῆς συζητήσεως τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ μετὰ τινος Καβάσιλα... ὁ Καβάσιλας τοῦ Γρηγορᾶ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἦτο ὁ Νικόλαος» (σ. 29). Ἡ ὅλη ὑπόθεσις δὲν φαίνεται νὰ προάγεται πρῶτον, διότι ἀπεδείχθη ἤδη ὅτι συνομιλητὴς τοῦ Γρηγορᾶ δὲν ἦτο ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας (βλ. σ. 373), δεύτερον διότι ἡ συνάντησις Γρηγορᾶ καὶ Καβάσιλα ἔλαβε χώραν ὄχι τὸ θέρος τοῦ 1342 ἀλλὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1351 καὶ τρίτον, διότι ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἀπὸ τοῦ 1337 μέχρι τοῦ 1341 περίπου εὑρίσκετο διὰ σπουδᾶς εἰς Βασιλεῦσαν, μάλιστα δὲ τὸ 1341, ἄγων τὸ 19ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὡς γεννηθεὶς περι τὸ 1322/1323, δέχεται ἐπιστολὴν τοῦ θεοῦ του Νείλου, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον δεικνύει ὅτι ὁ Καβάσιλας ἦτο πρὸς τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του (βλ. σ. 375-376). Μῆπως, λοιπόν, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ἀσφαλέςτερον ὅτι ὁ Λόγος Δισυπάτου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν ἐγράφη περι τὸ 1351, εἰς περιόδον, δηλαδὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Νικόλαος Καβάσιλας σύμβουλος τοῦ Καντακουζηνοῦ (βλ. Ἀγγελόπουλος, ἔ.ἀ., σ. 52 κ.έ.), διέθετε «κύρος καὶ ἐπιρροήν» καὶ διεκρίνετο ἐπὶ σοφίᾳ (βλ. Τσάμης, ἔ.ἀ., σ. 28, σ. 35, στ. 2-3 «βραχεῖα πρὸς τὴν σὴν σοφίαν διεξελεθεῖν, ὦ φίλος, ἐπῆλθέ μοι», σ. 89, στ. 11-12 «σοφῶ γε ὄντι καὶ δυναμένῳ ταῖς δοθείσαις ἀφορμαῖς κατὰ τὸν ὀρθὸν χρησαμένῳ λόγον»), δεδομένου μάλιστα ὅτι τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τοῦ Λόγου ἀντικατοπτρίζει ἀπολύτως τὴν περι τὸ 1351 ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν;

2. Γ ρ η γ ο ρ., Bonn II, 1145, 2-12: «... ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν ἐκεῖνου καιρῶν ἔφασκον εἶναι ταυτὶ τὰ ρήματα· καὶ μὴ, τὰ μέγιστα χαριζόμενοι τῶν καλῶν, συγγεῖτε τὴν χάριν ἐν τῷ τῆς ἀπειλῆς σχήματι. Τοῖς γὰρ μαρτύρων ἐμοὶ στεφάνους ὑπισχνούμενοι χορηγεῖν κακίστοις ὀνόμασι τὰ βέλτιστα δοκεῖτε συγγεῖν· καὶ ὑμεῖς μὲν ὦν βασιλεὺς κύριος, ἀπειλεῖτε· ἐγὼ δ' ὦν Κύριος σὺν γε Θεῷ καὶ πάνυ φυλάττειν, ἀγωνιοῦμαι καὶ μέχρι θανάτου στησομαι, τὸ φρόνημα τηρῶν ἀδούλωτον. Εὐσεβεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη, ζῆν δ' οὐκ ἀνάγκη· καὶ θνήσκειν μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνάγκη, θάπτεσθαι δ' οὐκ ἂν ἀνάγκη. Κάκεινοι μὲν ἐν τούτοις ἀπήεσαν».

3. Βλ. Θεοχαρίδου, Βιβλιοκρισίαν εἰς «Μακεδονικά» 16 (1976) 385, ὅπου τίθεται ὡς πρόβλημα καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισημανθεῖσα ἀντιφάσις μεταξὺ τοῦ Συνοδικοῦ Θεσσαλονίκης, μαρτυροῦντος περι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Νείλου Καβάσιλα (1361-1363), καὶ τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, λέγοντος περι τοῦ Νείλου Καβάσιλα, Μ.Ρ.Γ. 155, 145Α: «Τῆς Θεσσαλονίκης τὴν προεδρείαν μὲν εἰληφώς μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσας ἐλθεῖν». Καίτοι ἡ ἐξήγησις τῆς ἀντιφάσεως οὐδὲν νεώτερον θὰ ἠδύνατο νὰ προσκομίσῃ εἰς τὰ περι

νηθείς περὶ τὰ τέλη τοῦ 13ου αἰῶνος, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν διαμάχην τῆς ἐποχῆς του (1341-1354), ἐκδηλωθεὶς ὑπὲρ τῆς ἡσυχαστικῆς κινήσεως καὶ τῆς παρατάξεως τοῦ Καντακουζηνοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον 1347-1354 εὐρίσκεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συμμετέχων εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Βλαχερνῶν (1351) κατὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, βραδύτερον δὲ διεδέχθη τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης. Ἐγράψε συγγράμματα κατὰ τῶν Λατίνων, ὑπὲρ τῶν Παλαμιτῶν, καὶ ἄλλα ποικίλου περιεχομένου¹.

Ἄνεσιός ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Νείλου Καβάσιλα ὑπῆρξεν ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός. Οὗτος ἐγεννήθη περὶ τὸ 1322/1323² εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σχολὴν Φιλοσοφίας³ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ πεν-

Νικολάου ἀλλὰ εἰς τὰ περὶ Νείλου Καβάσιλα βιογραφικά, δι' αὐτὸ καὶ ἀντιπαρήλθον τὸ ζήτημα εἰς τὴν μονογραφίαν μου, ἐν τούτοις εἶμαι τῆς γνώμης, κατόπιν συνεκτιμήσεως τῶν σχετικῶν πηγῶν καὶ πληροφοριῶν ὅτι ἴσως δὲν πρόκειται κατ' οὐσίαν περὶ ἀντιφάσεως ἀλλὰ περὶ συμπληρώσεως ἢ καὶ περὶ συγχύσεως. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὁ Συμεὼν ἔχει προφανῶς ὑπ' ὄψιν του τὰς ἀναφύεσας δυσκολίας περὶ τὴν πλήρωσιν τοῦ θρόνου Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1360-1361, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ τὴν 14ην Νοεμβρίου 1359 μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1361 ὁ θρόνος τῆς Θεσσαλονίκης παρέμεινε κενός, καὶ περὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐγκατάστασιν τοῦ Νείλου, ἕνεκα τῶν ὁποίων οὗτος «τῆς Θεσσαλονικέων τὴν προεδρείαν μὲν εἰληφῶς μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσας ἔλθειν», ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι, μόλις, μετὰ ἐν ἔτος δυσκολιῶν, ἐρρυθμίσθη τὸ ζήτημά του, ἐνεθρονίσθη καὶ ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1363, δηλαδὴ ἐντὸς διετίας ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ὁ Συμεὼν ἴσως εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος συγγέει τὸν Νικόλαον μὲ τὸν Νείλον Καβάσιλαν, τὸν θεῖον δηλαδὴ μὲ τὸν ἀνεσιόν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Νικόλαος Καβάσιλας εἶχε περιληφθῆ εἰς τὸ τριπρόσωπον διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀλλὰ τελικῶς δὲν ἐξελέγη. Ἀντιθέτως, καὶ ἐπὶ πλέον τούτων, αἱ ἄλλαι δύο βασικαὶ πηγαί: τοῦ Σφραντζῆ (P. G. 156, 1036D-1037A, ἔκδ. Grecu, σ. 32, 19-282, 29) καὶ τὸ Συνοδικὸν (L. Petit, EO 18, 1916-1919, 248-249) εἶναι τοσοῦτον σαφεῖς ὥστε οὐδεμίαν νὰ καταλείπουν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Νείλος Καβάσιλας διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1361 μέχρι τοῦ 1363, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς τοῦ ἀνεσιῶ τοῦ Νικολάου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου υἱὸς καὶ μήτηρ ἀναλαμβάνουν ἐπίπονον ταξίδιον ἐπιστροφῆς εἰς Θεσσαλονίκην τὸν χειμῶνα τοῦ 1362/1363. Κατὰ τὸν Γ. Θεοχαρίδην (σ. 390-391 τῆς βιβλιοκρισίας), «εἰς τὸ τελευταῖον ἴσως ταξίδιον τοῦτο τῆς ζωῆς τῆς ἀναφέρεται ὁ Σφραντζῆς, ὅταν μᾶς πληροφορεῖ ὅτι αὐτὴ ἀπῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην Ἐνικόλαου (γρ. Νείλου) τοῦ Καβάσιλα καὶ ἀδελφοῦ αὐτῆς ἀρχιερέως ἐκεῖσε ὄντος» ἢ ἀποψις αὕτη εἶναι ἢ πλέον πιθανὴ χρονικῶς.

1. Ἄ. Σ π ο υ ρ λ ά κ ο υ, Νείλος ὁ Καβάσιλας, ΘΗΕ 9 (1966) 337-340. Πρβλ. E. C a n d a l, Nilus Cabasilas et Theologia S. Thomae de processione Spiritus Sancti, Βατικανὸν 1945. G. S c h i r o, Il paradosso di Nilo Cabasila, Ἀνάτυπον ἐκ Silloge Byzantina εἰς τιμὴν S. Mercati, Roma 1957. F. V e r n e t, Nil Cabasilas, DTC, II, β' ἔκδ., στ. 1295-1297.

2. Ἡ χρονολόγησις τῆς γεννήσεως τοῦ Νικολάου Καβάσιλα περὶ τὸ 1322/1323 εἶναι ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποδεκτὴ μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς προσωπογραφίας, ὅσον δὲ διευρύνονται αἱ περὶ Νικολάου Καβάσιλα βιογραφικαὶ ἐρευναι τοσοῦτον ἐδραιούται ἐπὶ πλέον ἢ ἐν λόγῳ χρονολόγησις (βλ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, Βιβλιοκρισίαν, σ. 386-387 καὶ 392).

3. Τὴν δικαιολογίαν τοῦ πράγματος ὀφείλομεν εἰς τὸν Θεοχαρίδην (βλ. βιβλιοκρισίαν,

ταετίαν περίπου (1337-1341)¹, ἀπὸ δὲ τοῦ 1345 μέχρι τοῦ 1364 συμμετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν Βασιλεύουσαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην². Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς του εὐρίσκειται ἐν Κωνσταντινουπόλει μακρὰν τοῦ κόσμου³, διαπρέπων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ συγγραφικὸν ἔργον⁴. Ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 14ου αἰῶνος⁵, διακριθεὶς ἐπὶ σπανία θεολογικῆ, φιλοσοφικῆ καὶ

σ. 387-388), ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συμπληρῶνει τὸ μέχρι τοῦδε κενὸν εἰς τὰ σχετικὰ βιογραφικὰ περὶ Νικολάου Καβάσιλα.

1. Κατόπιν τῶν διευκρινήσεων τοῦ Θεοχαρίδου (βλ. βιβλιοκρισίαν, σ. 387), ὁ χρόνος σπουδῶν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα δύναται ἀκριβέστερον νὰ προσδιορισθῆ μεταξύ τοῦ 1337 καὶ τοῦ 1341.

2. Βλ. Ἀθ. Ἀγγελοπούλου, ἔ.ά., σ. 33-63.

3. Αὐτόθι, σ. 63-74. Πρβλ. καὶ Θεοχαρίδου, βιβλιοκρισίαν, σ. 392-395. Συνοψίζων ὁ δεύτερος τὰς περὶ τῆς ιδιότητος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα θέσεις του λέγει ἐν συμπεράσματι (σ. 401) τὰ ἑξῆς: «Ἀνατρέπει ὀριστικῶς δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων τὰς ἀπόψεις τοῦ Salaville καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, ἐρμηνεύων ὀρθῶς τὴν φράσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ 'ὄντα ἐτι ιδιώτην', ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει περιθώρια εἰς ἀμφιβολίας ὅτι ὁ βίος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα παρουσιάζει δύο περιόδους, κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος εἶναι λαϊκός, ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέραν δὲν εἶναι πλέον οὗτος λαϊκός ἀλλὰ κληρικός. (Ποίας ὁμως βαθμίδος κληρικός; Εἰς τοῦτο ἀντιδικοῦμεν μετὰ τοῦ σ., ὁ ὁποῖος θέλει τοῦτον ἱερεῖα εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του)». Καὶ καταλήγει οὗτος εἰς τὸ ἰδικόν του συμπέρασμα: «Εἶναι, νομίζομεν, πλέον σύμφωνον πρὸς τὰς ἐνδείξεις τῶν πηγῶν μας καὶ πρὸς τὰς πεποιθήσεις τοῦ Ν.Κ. ὅτι οὗτος ἔζησε κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ζωῆς του ὡς 'ιδιώτης μοναχός', ὡς 'κοσμοκαλόγηρος', δηλονότι» (σ. 395)· διαφεύγει πρὸς στιγμὴν βεβαίως τοῦ κ. Θεοχαρίδου τὸ γεγονός ὅτι ὁ «ιδιώτης μοναχός» ἢ «κοσμοκαλόγηρος» δὲν ἀντιπροσωπεύει κάποιον ἐκκλησιαστικὸν βαθμόν, ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν κατωτέρων λεγομένων κληρικῶν, ἀλλὰ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἰδιωτικὸν τρόπον αὐστηρῶς πνευματικῆς ἀσκήσεως, ἐκτὸς τῆς καθιερωμένης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ζωῆς, καὶ οὐδὲν πλέον. Ἐάν, λοιπόν, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας παρέμεινεν ἀπλοῦς κοσμοκαλόγηρος μέχρι τοῦ 1369, ὁπότε γράφει ὁ Καντακουζηνὸς τὴν ἱστορίαν του καὶ ἀναφέρεται εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 1353, τότε μᾶς εἶναι ἀνεξήγητος ἡ ἐμφαντικὴ, καίτοι λεπτομερειακῆ, φράσις του «ὄντα ἐτι ιδιώτην». Ἀσφαλῶς, ὁ Καντακουζηνός, καθ' ὃν τρόπον ἀναφέρεται τὸ 1369 εἰς τὰ συμβάντα τοῦ 1353, ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἐν τῷ μεταξύ κάτι ἄλλο, οὐσιαστικώτερον, συνετελέσθη εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα ἀπὸ τὸ 1353 μέχρι τοῦ 1369. Ἡ ὑπόθεσις, τέλος, ὅτι τὸ «ὄντα ἐτι ιδιώτην» (λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ μετοχὴ «ὄντα» εἶναι ἐναντιωματικῆ) «δύναιται νὰ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποψηφιότητός του εἰς πατριάρχην, χωρὶς νὰ προεξοφλῆ ἀναγκαίως ὅτι μετὰ ταῦτα, μὴ ἐκλεγέντος πατριάρχου, ἐγένετο ὁπωσδήποτε κληρικός» δὲν φαίνεται νὰ προάγεται ὡς προσκρούουσα εἰς τὸ «ἐτι» ἐάν τοῦτο ἔλειπε, θὰ ἠδύνατο ἀνεπιφυλάκτως νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἢ ἐν λόγῳ ὑπόθεσις (βλ. γνώμην Ἰω. Καλογήρου εἰς τὰ Πρακτικά τῆς ὑπ' ἀριθμ. 642 τῆς 13-11-70 συνεδρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ).

4. Περὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου του βλ. λεπτομερέστερον Π. Νέλλα, Προλεγόμενα εἰς τὴν μελέτην Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Ἀθήναι 1968, σ. 27-36, Ἀθ. Ἀγγελοπούλου, ἔ.ά., σ. 75-118 καὶ Β. Ψευτογκᾶ, Νικολάου Καβάσιλα ἐπὶ ἀνέκδοτοι λόγοι τοῦ πρῶτον νῦν ἐκδιδόμενοι, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 172.

5. Πλέον συγκεκριμένως, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἀπεβίωσε μεταξύ τοῦ 1391 καὶ 1397

κοινωνιολογικῆ παιδείᾳ, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἔχει καθιερωθῆ ὡς μία ἀπὸ τὰς πλέον ἔλκυστικὰς καὶ συμπαθεῖς φυσιογνωμίας τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κληρονομίας.

Συγγενῆς πιθανώτατα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ, ὃχι ἐκ τοῦ πατρός, ἀλλ' ἐκ τῆς μητρὸς τούτου, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Νεΐλου Καβάσιλα¹, εἶναι ὁ μέγας παπίας² Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας³. Οὗτος ὑπῆρξε «μέγας ἄρχων», τ.ἔ. ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ δομestίκου τῶν σχολῶν⁴. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου (1341-1347), οὗτος ἐτάχθη ἐνεργῶς μετ' ὁ μέρος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του, περιέβαλε τοῦτον μετ' ἐπιμέλειαν ἐν ἀρχῇ. Ἐνεκα τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πλήρους ἀφοσιώσεώς του ἐδεινοπάθησε μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων⁵. Εἰς ἔνδειξιν ἀναγνωρίσεως τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Καντακουζηνὸς δι' εἰδικοῦ χρυσοβούλλου παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν δωρεὰν κτήματα εἰς τὰ χωρία Κατακαλῆ καὶ Πλαγηνά (σημ. Πλαϊνὰ) Χαλκιδικῆς καὶ Θέρμη Θεσσαλονίκης⁶.

Ὁ Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, σύγχρονος τῶν ἀνωτέρω ἀλλ' ἀγνώστων συγγενικῶν δεσμῶν μετ' αὐτῶν, ὑπῆρξε κληρικὸς, ἐν ἀρχῇ ἀναγνώστης καὶ ἀργότερον διάκονος, καὶ ἀξιωματοῦχος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὡς δικαιοφύλαξ καὶ μέγας σακελλάριος⁷. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ὡς

(βλ. σχετικῶς Θεοχαρίδου, Βιβλιοκρισίαν εἰς «Μακεδονικά» 16 (1976) 386).

1. Βλ. βιβλιοκρισίαν Θεοχαρίδου εἰς «Μακεδονικά» 16 (1976) 391.

2. Ὁ μέγας παπίας, ἐν ἀρχῇ ἀρχιθυρωρὸς καὶ κλειδοκράτωρ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου, κάτοχος τοῦ 22ου βαθμοῦ ἐν τῇ ὑπαλληλικῇ ἱεραρχίᾳ, ἀργότερον, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, αὐλικὸς τίτλος εὐγενείας. Βλ. παρὰ Β. Guillard, *Fonctions et dignités des Eunuques*, EB 3 (1945) 202-210.

3. Οὗτος ἐκαλεῖτο ἐν ἀρχῇ «μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας» (εἰς χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Στ' Καντακουζηνοῦ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1347 διὰ τὸν μέγαν παπίαν Δημήτριον Καβάσιλαν, ἔκδ. Θεοχαρίδου, εἰς «Ἑλληνικά» 17, 1962, 4-6), νυμφευθεὶς ὁμοῦ μέχρι τοῦ 1369 Δούκαιναν, ἔλαβε καὶ τὸ ἐπίθετον Δούκας («ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας ἡ μέγας παπίας†»: ὑπογραφή εἰς ἔγγραφο διὰ τὴν μονὴν Ζωγράφου, τοῦ Μαρτίου 1369. Αὐτόθι, σ. 15-16).

4. P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine...*, ἔ.α., σ. 238. Πρβλ. R. Guillard, *Études sur l'histoire administrative de Byzance. Le Domestique des Scholés*, REB 8(1950) 14/5. Τοῦ αὐτοῦ, *Observations sur la liste des dignitaires du Pseudocodinus*, REB 12(1954) 59.

5. Εἰς «Χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Στ' τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ τὸν μέγαν παπίαν Δημήτριον Καβάσιλαν τοῦ Νοεμβρίου 1347» ἐπαινεῖται οὗτος διὰ «τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐμπειρίαν» (Θεοχαρίδου, ἔ.α., σ. 5, στ. 26).

6. Θεοχαρίδου, ἔ.α., σ. 4-6.

7. Actes de l'Athos. V. Actes de Chilandar, Première partie, Actes grecs, publiés par L. Petit, BX, Παράρτημα τοῦ IZ' τόμου 1(1911) 112, 148: «ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας» (Ἰανουάριος 1327): αὐτόθι 117, 166: «ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος μέγας σακελλάριος Θεσσαλονίκης Κανίσκης ὁ Καβάσιλας» (Ἰούλιος 1328).

ἀριστοτέχνης κωδικογράφος¹, καλλιγράφος καὶ ἀντιγραφεὺς² καὶ ὡς ἐξαιρέτου μορφώσεως λόγιος³.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἐξησεν ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, ὁ υἱὸς τοῦτου Δημήτριος Καβάσιλας, γαμβρὸς προφανῶς τῆς οἰκογενείας τῶν Καλλαμάνων, καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, ἅπαντες ἀνώτεροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Παλαιολόγου⁴.

Εἷς ἕτερος Δημήτριος Καβάσιλας, οὐχὶ ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καβάσιλας, οὔτε ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, εἶναι ὁ ἀποδέκτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δημητρίου Κυδώνη, τοῦ ἔτους 1386· ὁ Κυδώνης, γράφων πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν, παρακαλεῖ τοῦτον νὰ μὴ παραδώσῃ τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν βασιλέα, ἂν νομίζῃ ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο φρόνιμον⁵. Οὗτος ἦτο ἀσφαλῶς ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος τοῦ περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως, πιθανώτατα αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς. Ἔτερος φορεὺς τοῦ ἐπωνύμου, ὁ Μανουὴλ Καβάσιλας, ἠγήθη ἀποστολῆς πρὸς τὴν Δημοκρατίαν τῆς

1. Ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ κωδικογράφου τοῦτου Δημητρίου Καβάσιλα προέρχονται οἱ κώδικες Βατικανὸς 507 (τοῦ Ἰουλίου 1344) καὶ Λαυρεντιανὸς (τοῦ ἔτους 1360). Βλ. M. V o g e l - V. G a r d h a u s e n, Die griechischen Schreiber der Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909, λ. Δημήτριος (σ. 102): «Δημήτριος εὐτελῆς διάκονος καὶ ἀναγνώστης Κανίσκης ὁ καὶ Καβάσιλας». Βλ. καὶ R. D e n r e s s e, Codices Vaticani Graeci. Bibl. Vaticana 1937, τ. II, σ. 356: «Χειρῶν ἐμῶν πόνημα καθειργνυμ(έν)ων, Δημήτρ(ι)ος, εὐτελῆς διάκονος Κανίσκης, ὁ καὶ Καβάσιλας, ἔτος ζω' πεντηκοστοῦ δευτέρου μηνὶ Ἰουλλ(ί)ω, ἰνδ. ιβ'».

2. Ὁ Νικηφόρος Χούμνος, ὡς αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς, εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Δημήτριον Κανίσκην τὸν Καβάσιλαν ἐπαινεῖ τοῦτον ὡς ἀριστοτέχνην, καλλιγράφον καὶ ἀντιγραφέα. Βλ. J. B o i s s o n a d e, Anecdota graeca nova, Paris 1844. Epist. PMΔ' (σ. 167): «Τῷ Καβάσιλα κυρῷ Δημητρίῳ : Γράμματα καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀριστουργὸν χεῖρα σὴν ἐπὶ λόγων καὶ πονημάτων τῶν ἐμῶν ἔχων ἀνά χεῖρας, ὄλος ἐγενόμην τοῦ τύπου καὶ τοῦ μορφώματος καὶ τοῦ κάλλους αὐτῶν». Ὅτι ὁ Δημήτριος Καβάσιλας τοῦ Χούμνου εἶναι ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καβάσιλας ἀπεδείχθη ὑπὸ V. L a u r e n t, EO 30 (1931) 347.

3. Ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς καὶ ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς εἰς ἐπιστολάς των πρὸς τὸν εἰρημένον Καβάσιλαν ζητοῦν τὴν κρίσιν του διὰ συγγραφάς των. Βλ. R. G u i l l a n d, Correspondance de Nicephore Gregoras, Paris 1927, σ. 316, ἐπιστ. 7, σ. 250, ἐπιστ. 155.

4. Εἰς πωλητήριον ἔγγραφο τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, ἀναφέρεται ὅτι ἡ πώλησις ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1341 ἐπὶ παρουσίᾳ «τῶν οἰκείων τῷ κρατίστῳ ἡμῶν αὐθέντη καὶ βασιλεῖ, τοῦ τε Καβάσιλα κυροῦ Γεωργίου, τοῦ γνησίου υἱοῦ αὐτοῦ κυροῦ Δημητρίου τοῦ Καβάσιλα, τοῦ Δοβλετζινοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Καβάσιλα κυροῦ Ἰωάννου, καὶ τοῦ Τζίσκου κυροῦ Γεωργίου» (Πρβλ. Θ ε ο - x α ρ ῖ δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 14, 15, σημ. 1).

5. Δ η μ η τ ρ ῖ ο υ Κ υ δ ῶ ν η, Τῷ Δημητρίῳ Καβάσιλα: «Ἐπιστολὴν πέμψω τῷ βασιλεῖ, ὅτι δὴ φημι τῶν ἐμῶν λόγων ἐρᾶν, καὶ κελεύει τῶν κοιμούντων λαμβανομένην ἐπιστέλλειν, ἣν βουλοίμην ἂν διὰ σοῦ, πρῶτον ἀναγνόντος, ἔπειτ' ἐκείνῳ δοθῆναι.» παρὰ R. J. L o e n e r t z, Démétrius Cydonés correspondance, τ. II, Città dell Vaticano 1960, σ. 260-261.

Γενοῦης, μετὰ τὴν σύναψιν συμφωνίας μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῆς Γενοῦης τὸν Νοέμβριον τοῦ 1382, με σκοπὸν τὴν ἀγορὰν σιτηρῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹. Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀποστολῆς συμπεριλαμβάνετο καὶ ὁ Γεώργιος Γουδέλης².

Ἐκ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι γνωστοί, ὡσαύτως, ὁ Καβάσιλας ὁ «μέγας διοικητής»³, ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, συγγενῆς πιθανῶς τοῦ Νεῖλου καὶ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ, συγγραφεὺς ἀνεκδότου ποιήματος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τῆς θαυματουργοῦ πηγῆς εἰς τὴν Ἀμάστριδα τῆς Παφλαγονίας⁴, καὶ ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας, «λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ» ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ΄ (1328-1341) καὶ προηγουμένως τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ «πολλῆς ἀπολαύων εὐμενείας καὶ οἰκειότητος»· ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς χαρακτηρίζει τοῦτον σοφὸν καὶ συνετὸν ἄνδρα⁵. Οὗτος συνέγραψεν ἐπικηδεῖον μονωδῖαν (1332) πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ († 1328)⁶. Σώζεται ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Θεοδώρου Πεδιασίμου πρὸς τὸν Θεόδωρον Καβάσιλαν, ἔνθα ἐπαινεῖται οὗτος διὰ τὴν μονωδῖαν ταύτην⁷. Εἰς τὸ φύλλον 381^v τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 3 κώδικος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βλατάδων, τοῦ 14ου αἰῶνος, εὔρηται διάφοροι σημειώσεις τῶν κατὰ καιροῦς κατόχων τοῦ κώδικος. Μεταξὺ αὐτῶν σώζεται πρώτη κατὰ σειρὰν ἢ σημειώσεις: «Κωνσταντίνου Καβά(σιλα) τοῦ καὶ Εὐφημοπόλεως»⁸.

Εἰς ἓν ψήφισμα τῆς Ἐνετικῆς Γερουσίας, τῆς 7ης Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1425, μνημονεύεται ὁ Δούκας Καβάσιλας μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἡ Ἐνετικὴ Γερουσία ἐνέκρινε μηνιαῖον μισθὸν καὶ ἐπίδομα ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τούτων ὑποστηρίξεως τῶν συμφερόντων τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας εἰς τὴν πόλιν ταύτην⁹.

1. H. H u n g e r, Johannes Chortasmenos, Wien 1965, σ. 76. Πρβλ. J. B a r n e r, John VII in Genoa: a problem in late byzantine source confusion, OChP 28 (1962) 236.

2. H u n g e r, αὐτόθι, σ. 76. Πρβλ. Σπ. Λ ά μ π ρ ο υ, Βυζαντινὸς οἶκος Γουδέλης, ΝΕ 13 (1916) 211-221.

3. K. K r u m b a c h e r, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München² 1897, σ. 481-482.

4. Αὐτόθι, σ. 786. Πρβλ. καὶ S. S a l a v i l l e, Quelques précisions pour la biographie de Nicolas Cabasilas (Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου Θεσσαλονίκης 1953, τ. 3, Ἀθῆναι 1958, σ. 217).

5. K a n τ α κ., Bonn, I, 240, 11-13.

6. Codex Coislinianus 192, f. 100^v-103^v. Πρβλ. I. Š e v č e n k o, Nicolaus Cabasilas' correspondance and the treatment of late byzantine literary texts, BZ 47 (1954) 56, σημ. 5.

7. Ὁ Š evčenko ἀναιρεῖ (αὐτόθι) τὴν ἀποψιν τοῦ Ἐνεπεκίδου (BZ 46, 1953, 46) ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πεδιασίμου ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἡμέτερον Νικόλαον Καβάσιλαν· μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τελευταίου δὲν ὑπάρχει ἐπικηδεῖος λόγος πρὸς τινα αὐτοκράτορα.

8. Ὁ ὑπ' ἀριθμ. 3 κώδιξ τῆς Ἱερᾶς μονῆς Βλατάδων εἶναι μνηολόγιον τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου, ἀποκείμενος εἰς τὸ σκευοφυλάκιον τῆς μονῆς.

9. Ὁ S. S a l a v i l l e ἐσφαλμένως ἀνέγνωσε Λούκας Καβάσιλας (Quelques précisions...,

Ἐν σημειωματάριον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τῶν ἀρχῶν τοῦ 15ου αἰῶνος, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Σ. Κουγέα, ἐπαναλαμβάνει πολλάκις τὸ ἐπώνυμον «Καβάσιλας»¹, ἐνῶ εἰς ἓνα δεῦτερον κατάλογον τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος, μνημονεύεται ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας, κάτοικος τοῦ χωρίου Καστανερῆς Παιονίας².

Τέλος, τὸ 1699 ζῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, γαμβρὸς ἐπ' ἀνεψιᾷ, ὀνόματι Θεολογίνη, τοῦ Μανωλάκη Γουναρέως³, ὀφφικιαλίου καὶ καθολικοῦ ἐξάρχου προφανῶς τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς Πελοπόννησον, καθὼς ἐξάγεται ἀπὸ συνοδικὴν πράξιν τοῦ Ἰουλίου 1749, καθ' ἣν συγγενῆς αὐτοῦ συνεχίζει τὴν ἐξαρχικὴν ἀποστολὴν του εἰς Πελοπόννησον⁴.

Β'. Ἄλλαι ὁμώνυμοι οἰκογένειαι ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἥπειρον, ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος κυρίως κ.έ., ἐκ τῶν ὁποίων διαπρεπέστεροι ὑπῆρξαν ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης (14ος αἰὼν) καὶ οἱ Συμεὼν Καβάσιλας καὶ Νικόδημος Καβάσιλας (16ος αἰὼν).

Ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας μετὰ τινος Νικολάου Βασιλίτζη καὶ τοῦ Δουκὸς Νικηφόρου, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Ὁρσίνι, ἠγήθη ἐπαναστάσεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀκαρνανίας ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ', τὸ ἔτος 1339⁵, ἐξασφαλίσας προηγουμένως τὴν συμμαχίαν τῆς ἡγεμονίδος τοῦ Τάραντος Αἰκατερίνης εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταφύγει ὁ Νικηφόρος⁶. Ἡ Ἄρτα

ἔ.ἀ., σ. 218). Πρβλ. Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 51. Τὸ ψήφισμα τῆς Ἑνετικῆς Γερουσίας ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει εἰς Κ. Μέρτζιου, αὐτόθι, σ. 46-61.

1. S. Kougeas, Notizbuch eines Beamten der Metropoli in Thessalonike aus dem Anfang des XV Jahrhunderts, BZ 23 (1914/1919) 144, 148.

2. Turski izvori za balgarskata istorija (= Τουρκικαὶ πηγαὶ περὶ τῆς βουλγαρικῆς ἱστορίας), βουλγ., τ. II, Sofija 1966, σ. 466-467.

3. Βλ. ΑΟΠ, κώδικα γ', σ. 41, ἐνθα «αὐλικὸν ἐξοφλητήριον Ἰωάννου Καβάσιλα, λαβόντος παρὰ τοῦ Εὐρίπου Καλλινίκου τὰ τῷ Μακαρίτῃ Γουνάρει, πενθερῷ αὐτοῦ, ὀφειλόμενα τῆς μητροπόλεως ταύτης γρόσια 1550, 12 Ὀκτωβρίου 1699». Βλ. καὶ N. Vargis, Codex (Γ) Gamma of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, Brookline 1974, σ. 89-90, ἐνθα περὶ τοῦ Μανωλάκη Γουναρέως.

4. Βλ. ΑΟΠ, κώδικα ε', σ. 95: ἐνθα Συνοδικὴ Πρᾶξις ἐπιτρέπουσα «τῷ καθολικῷ ἐξάρχῳ πάντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων Ρεφερενδαρίῳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κύρ Μανωλάκη διορίσαι ἐπίτροπόν του τὸν Λακεδαμονίας Παρθένιον ὅπως οὗτος ὀρίσῃ τὸ ἐκάστῳ μοναστηρίῳ ἀναλογοῦν ἐξαρχικὸν δικαίωμα, 1749 Ἰουλίῳ, ἰνδ. ιβ'».

5. Καντ, Bonn II, 514, 13-14: «περὶ τῆς ἀποστασίας τῶν πόλεων ὁ μέγας δομῆστικὸς (Ἰωάννης Καντακουζηνός) αὐτοῦ (Ἀλεξίου Καβάσιλα) κατηγορεῖ ὡς αἰτιωτάτου μάλιστα γεγενημένου».

6. Α. Μουστουζόπου, Ἑλληνομνήμων, Ἀθήναι 1965, σ. 357 (φωτοτυπικὴ ἐπανάεδοσις Ν. Καραβία): «Μηχανητῆς δὲ καὶ καταρτιστῆς τῶν συμφωνιῶν τῆς ἡγεμονίδος πρὸς τὸν Νικηφόρον καὶ τοὺς ἀποστάτας ἦτο, καθ' ἡμετέραν γνώμην», γράφει ὁ Μουστο-

μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Νικόλαον Βασιλίτζην, ἡ Ρωγῶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀλέξιον Καβάσιλαν καὶ τὸ Θωμόκαστρον μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Δούκαν Νικηφόρον ἀπεστάτησαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 1340, ὁ Ἀνδρόνικος Γ' μετὰ τοῦ Μεγάλου Δομεστίκου Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ «πανστρατιᾶ ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἦλθεν». Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1340, ἀφοῦ καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ πόλεις προσεχώρησαν σχεδὸν ἀμαχητὶ ἐκ νέου εἰς τὸν αὐτοκράτορα, χάρις κυρίως εἰς τὴν παλαιὰν φιλίαν μεταξὺ τοῦ Ἀλεξίου Καβάσιλα καὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ὡς καὶ εἰς τὰς ἐξυπηρετήσεις, τὰς ὁποίας εἶχε ζητήσῃ οὗτος δι' ἑαυτὸν, διὰ τοὺς οἰκείους καὶ διὰ τοὺς φίλους του ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐγένοντο. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος, μετανοήσαντες, ἡμεῖφθησαν, ὁ μὲν Ἀλέξιος Καβάσιλας διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ «μεγάλου κοντοσταύλου», ὁ δὲ Νικηφόρος ὁ Δοῦξ διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ «πανυπερσεβάστου»¹.

Υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Καβάσιλα ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Φίλιππος, ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος, καὶ ὁ Κάρολος Γ', βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, λόγῳ τῶν πρὸς αὐτοὺς καλῶν ὑπηρεσιῶν του, παρεχώρησαν κτήματα καὶ ὑποτελεῖς γεωργοὺς ἐν Κερκύρα εἰς τὴν περιοχὴν Ἀγείρου². Ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν Φίλιππος, πρὸς τούτοις, προσηγόρευσε τοῦτον «εὐγενῆ, κόμητα τοῦ Ἀητοῦ³, μίλητα, βαρόνιον τῆς πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας, Μαρεσκάλλον τῆς δεσποτείας τῆς Ρωμανίας, ἀγαπητὸν αὐτοῦ σύμβουλον καὶ πιστὸν καὶ οἰκεῖον»⁴. Τέλος, ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, ὡς εἰς ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων προυχόντων τῆς Κερκύρας, συμπεριελήφθη εἰς τὴν τετραμελῆ ἀντιπροσωπίαν τὴν ἀποσταλεῖσαν εἰς τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν διὰ νὰ διαπραγματευθῇ τὴν παράδοσιν τῆς Κερκύρας εἰς τὴν πολιτείαν ταύτην, δεδομένου ὅτι εἶχεν ἀποθάνει ὁ προμνημονευθεὶς Κάρολος Γ' καὶ οὕτω ἡ Κέρκυρα εἶχεν ἀπαλλαγῆ τοῦ σκήπτρου τῆς Νεαπόλεως⁵.

ξυδης «ὁ Καβάσιλας, ὁ αὐτὸς πιθανὸν καὶ ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος τῆς Ἠπειροῦ ὁ συμβουλευσας εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα νὰ καταφύγουν πρὸς τὴν Αἰκατερίνην... ἐξάγομεν δὲ τοῦτο ἐκ τινῶν διπλωμάτων, τῶν ὁποίων ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἀντίγραφον, ἐν οἷς βλέπομεν τοὺς Καβάσιλας καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ πρότερον καὶ ἔπειτα ἀνταμειβομένους ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀνδραγαθῶν ἡγεμόνων τοῦ Τάραντος. Αἱ σχέσεις τῶν ἡγεμόνων τούτων πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν συνήφθησαν ἐξ ὅτου κατέκτησαν τὴν νῆσον Κέρκυραν καὶ ἐπάτησαν τὴν παρακειμένην Ἠπειρον».

1. Κ α ν τ α κ., Bonn, II, 511-534.

2. Μ ο υ σ τ ο ξ ὑ δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 357-358.

3. Οἰκόσημον τῆς οἰκογενείας CAVASSILA, φυλασσόμενον νῦν εἰς τὸ μουσεῖον Κερκύρας, παριστάνει, ὑπεράνω τοῦ βασιλικοῦ σκήπτρου καὶ στέμματος, καὶ ἀναπεπτάμενον ἀετὸν (βλ. εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 3). Πρόδηλον ὅτι ὁ ἀετὸς οὗτος συμβολίζει τὰ προνόμια ὡς «κόμητος τοῦ Ἀητοῦ» τοῦ Ἰωάννου Καβάσιλα, υἱοῦ τοῦ Ἀλεξίου Καβάσιλα, τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἀμφοτέρων εἰς Κέρκυραν δρασάντων, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

4. Μ ο υ σ τ ο ξ ὑ δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 358.

5. Αὐτόθι.

Ὁ Συμεὼν Καβάσιλας ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1546 ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ περιώνυμον πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου εἰς τὴν Ἰταλίαν, συνδεθεὶς ἐκεῖ μὲ σπουδαίους Ἑλληνας λογίους, ὡς ὁ Μάξιμος Μαργούνιος καὶ

Εἰκ. 3. Οἰκόσημον Ἰωάννου Καβάσιλα, κόμητος τοῦ Ἀητοῦ (Μουσεῖον Κερκύρας)

ὁ Γαβριήλ Σεβήρος, καὶ μὲ Γερμανοὺς ἐλληνιστάς, ὡς ὁ Μαρτίνος Κρούσιος, ὁ Ἰωάννης Σβάρτσιος, ὁ Γερλάχιος¹ κ.ἄ., οἱ ὅποιοι συνέβαλον οὐσιαστικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν σύνδεσιν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος μὲ τὴν ἑλληνικὴν κλασσικὴν παιδείαν². Ἐν συνεχείᾳ μεταβάς οὗτος τὸ 1576 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος καὶ ἀνεδείχθη διδάσκαλος τῆς αὐτόθι πατριαρχικῆς σχολῆς, ὡς δύναται νὰ συμπεράνη κανεὶς ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κρούσιου «τῷ αἰδεσιμωτάτῳ Κυρίῳ Συμεῶνι τῷ Καβάσιλα τῶν ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ διδασκαλείων ἀξίῳ καθηγητῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν» (1586)³. Δύο ἔτη ἀργότερον, τὸ 1588, μετέβη οὗτος εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος διὰ νὰ ἐφησυχάσῃ εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων⁴. Εἰς τὸν Συμεῶνα Καβάσιλαν ἀποδίδονται μεταφράσεις αἰσωπειῶν μύθων καὶ μερικῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους⁵· οὗτος ἠσχολήθη καὶ μὲ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν ἀστρονομίαν⁶. Σῶζονται ἐπιγράμματα αὐτοῦ εἰς τὸν Δαμασκηνὸν Ναυ-

1. Ὁ Γερλάχιος εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς Κρούσιον λέγει περὶ Συμεῶν Καβάσιλα τὰ ἑξῆς: «Antea Patavii D. Svartzii conturbernalis, nunc Constantinopolin pueros rudimenta Graecae linguae docet. Bonus et modestus est, nec eruditione graecorum prostremus» (Παρά Κ. Σάθα. Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Βιογραφίαι 1453-1821, Ἀθῆναι 1868, σ. 200).

2. Ὁ Μαρτίνος Κρούσιος εἰς ἐπιστολὴν του, «Τῷ Σοφοτάτῳ καὶ Αἰδεσίμῳ ἀνδρί, κυρίῳ Συμεῶνι, θεοῦ διακόνῳ, διάγοντι ἐν τῇ Κωνσταντίνου μεγαλουπόλει», γράφει ἐπὶ λέξει: «Φίλος γάρ Ἑλλήνων ἔγωγε τὰ μάλιστα, καὶ ἀγαθῶν τοῦ κλεινοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἀνδρῶν εὐνοίαν ἐπισπᾶσθαι, συνδέειν τε εἰς δύναμιν τῇ Γερμανίᾳ τὴν Ἑλλάδα, γλιχόμενος: ὦν καὶ τὴν παλαιὰν ὄδε φωνὴν, κατὰ τὸ ὀλιγοδύναμόν μου διδάσκω» (Μαρτίνου Κρούσιου, Turkograecia, Basileae 1581, σ. 457).

3. Χ. Πατρινέλη, Καβάσιλας Συμεῶν, ΘΗΕ 9 (1965) 139-140.

4. Αὐτόθι. Καὶ Μ. Γεδεών, Ὁ Ἄθως, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 210.

5. Συμεῶν Καβάσιλα, Τῷ σοφοτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ: «Δι' ὧν κᾶγω γε κατὰ λέξιν ἰδιωτικῶς ἅπαν τὸ τοῦ Αἰσώπου, ἢ καὶ τινος τῶν ἰσοκρατικῶν λόγους ποιήσω, μαθεῖν ῥάστως τὴν ἰδιωτικὴν διάλεκτον» (Μαρτίνου Κρούσιου, ἔ.ἄ., σ. 461).

6. Συμεῶν Καβάσιλα, Τῷ σοφοτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρου-

πάκτου καὶ τὸν Γεώργιον Πηγᾶν, ὡς καὶ μερικαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Μάξιμον Μαργούνιον, τὸν Γαβριήλ Σεβῆρον, τὸν Μαρτίνον Κρούσιον, τὸν Ἰωάννην Σβάρτσιον, τὸν Σίλβεστρον Ἀλεξανδρείας, τὸν Μέγαν Λογοθέτην Ἰέρακα¹ κ.ἄ.

Πρὸς τὸν Συμεῶνα Καβάσιλαν ἀπευθύνεται ἐπιστολὴ τοῦ Φραγκίσκου Κόκκου, περιλαμβανομένη εἰς τὸ ἐπιστολᾶριον τοῦ Κορυδαλλέως². Ἐξ ὄλων τῶν ἐπιστολῶν του πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Κρούσιον, κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἀποσταλεῖσα³, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Καβάσιλας περιγράφει τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης⁴.

σίφ: «Πρὸς τούτοις δέ, γράψοις μοι: πόθεν τῆς ἀστρολογίας χρεῶν ἄρχεσθαι. Τοσοῦτος γὰρ ἔρωσ ταύτης με κατεπείγει: ὥστε τὴν ἐμὴν ψυχὴν, τὸν Ἀριστοτέλην φημί, πολλάκις καταλεμπάνειν: κάμ τοῖς ἐκείνης ἀσχολούμενον ἐφευρέμασιν: ἐφ' οἷς οὐδέτερον τῶν τοῦ Πτολεμαίου κανονίων πλέον ἀσχάλλει» (Μαρτίνου Κρουσίου, ἔ.ἄ., σ. 461).

1. Πατρινέλη, ἔ.ἄ., σ. 140. Πρβλ. Ν. Τωμαδάκη, Μάξιμος Μαργούνιος πρὸς Συμεῶνα Καβάσιλαν, ΕΕΒΣ 19 (1949) 292-305 καὶ 393. Τοῦ αὐτοῦ, Μεταβυζαντινὰ Φιλολογικά, Ἀθήναι 1965, σ. 57-70.

2. Σάθα, ἔ.ἄ., σ. 200.

3. Μαρτίνου Κρουσίου, Τῷ σοφωτάτῳ, καὶ αἰδεσίμῳ ἀνδρὶ, κυρίῳ Συμεῶνι, Θεοῦ διακόνῳ, διάγοντι ἐν τῇ Κωνσταντίνου μεγαλοπόλει: «Ἡδέως δ' ἔτι εἰδείην ἄν: ποία νυνὶ διαλέκτῳ περὶ Θεσσαλονικίην, καὶ ἐν Ἀθήναις, χρῶνται: καί, ποῖον πόσον τε ἔτι, τὸ Ἀθηνῶν ἄστν, καὶ τᾶλλα αὐτῶν (κατὰ τῶν τάχ οὐκ ἄληθῆ παρ' ἡμῖν, αὐτῶν περιγραφῶντων) ὄντα τυγχάνει: καὶ ποῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι ἥκιστα ἢ πάλαι γλῶττα ἐκβαρβάρωται» (Μ. Κρουσίου, ἔ.ἄ., σ. 457).

4. Συμεῶν Καβάσιλα, Κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ: «Πάλαι μὲν τὸ τῶν Ἀθηνῶν ἄστν τρίπλοκον ἦν, καὶ ἅπαν οἰκούμενον. Νῦν δέ, τὸ μὲν ἐσώτερον (ὄπερ, ἀκρόπολις: ἐν ᾧ, καὶ ναὸς τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ) ἅπαν ὑπὸ μόνων Ἰσμηλιτῶν οἰκούμενον. Τὸ δ' ἐκτὸς (τὸ ἀναμεταξύ φημι) ὅλον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. Τοῦ δ' ἐξωτέρου (ἐν ᾧ καὶ βασιλεία, διὰ μαρμάρων καὶ κίωνων μεγίστων: ἐφ' ὧν τῆς πύλης ἐπιγέγραπται μονόστιχον, καὶ ἔτι σωζόμενον: Αἰδ' εἰς' ἄθηναι, Θεσέως ἢ πρὶν πόλις). Τὸ τρίτον, οἰκούμενον ὅλον δέ, ἐν ὅσῳ οἱ ἄνθρωποι ὄντες τυγχάνουσιν (ἔξ ἐν ἄνδρας, τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες δώδεκα) ἀφ' ἑξ, ἢ ἐπτά μιλίων, περιεχόμενον. Περὶ δέ τῶν διαλέκτων, τί ἄν καὶ ἔποιμι: πολλῶν μουσῶν, καὶ διαφορῶν, ὑπὲρ τῶν ἑβδομήκοντα; Τούτων δ' ἅπασῶν, ἢ τῶν ἀθηναίων χειρίστη. Βουλόμενοι γὰρ εἰπεῖν, ἰδοὺ πίστις, ὑπήγη, καὶ ἑλλήνων δικαιοσύνη: λέγουσιν ἀντι τούτων, ἐπᾶπίσι, ἐπᾶ σολή, ἐπᾶ ρωμῆικη κρίσι: Καὶ ἀντι τοῦ σύ, σοῦ: καὶ πορεύου, σοῦζε: καὶ λύτραν, λούτραν. Οὐδ' οἱ τὴν ἑλλάδα οἰκοῦντες, καλῶς τὰ πολλὰ φθεγγόμενοι, βαρβάρους τὸ παράπαν ἀποκεκλήκασιν, τούτους βδελυττόμενοι. Ὡστε πεπονθέναι τοῖς πάλαι κατὰ διάμετρον. Ἐν δέ τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ Βυζαντίῳ, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἐν ἄλλῃ Ἑλλάδι, εὐρήσεις καλῶς τὴν καθ' ἡμᾶς ἰδιωτικὴν φθεγγομένους ἐνίους, ὡς καὶ τοὺς πάλαι. Κᾶκείνους γὰρ ταύτην (τὴν ἰδιωτικὴν φημι) καθάπερ ἡμᾶς, προφέροντας ἐν πολλοῖς, μάλιστα κωμωδοῖς, εὐρίσκομεν. Τούτου χάριν οὐ μιζοβάρβαρον, ἀλλ' ἰδιωτικὴν τῶν Ἑλλήνων, τίς ὀνομάσειεν: εἰ καὶ τινὰ τῶν βαρβαρικῶν λέξεων (ὡς τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα, ἰταλικῶς) προφέρουσιν. Καὶ ταυθ' οὕτω μὲν ἔχει. Αὐτὸς δέ, μίαν καὶ μόνην μαθῶν, ἦν καὶ ἡμεῖς, ἀπάσας καλῶς εἶση. Ἐτι, τῶν ἡμετέρων ἰδιωτῶν, τοὺς μὲν δωρικῶς, τοὺς δὲ ἄττικῶς, ἄλλους αἰολικῶς, ἑτέρους ἰωνι-

Ὁ Νικόδημος, κατὰ κόσμον Νικόλαος, Καβάσιλας, ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ Συμεῶν Καβάσιλα, ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Ἁγίας Εὐθυμίας τῶν Σαλῶνων, περὶ τὸ 1595. Οὗτος νεώτατος ἐκάρη μοναχός, ὑποτακτικός γενόμενος Χριστοφόρου τινὸς μοναχοῦ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Ἐν συνεχείᾳ μετὰ τοῦ γέροντός του μετέβη εἰς τὴν μονὴν τῆς Βαρνακόβης, ὅπου ἔζη ὁ μοναχὸς Καλλίνικος, ἀνὴρ θεοσεβής, πεπαιδευμένος καὶ ὑπόδειγμα ἐγκρατείας καὶ ἤθους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μοναχοῦ Χριστοφόρου, οὗτος, ἐκπληρῶν τὴν θέλησιν τοῦ φιλοπάτριδος καὶ φιλοστόργου γέροντός του, μετέβη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ὅπου συνέστησε σχολεῖον πρὸς δωρεὰν διδασκαλίαν τῶν προσερχομένων. Τὸ 1642, εἰς Βουνιχώραν εὕρισκόμενος, ἔγραφε τὰ κάτωθι πρὸς διαφόρους προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἐνήργουν, ὅπως προχειρισθῆ ὁ Νικόδημος ἐπίσκοπος Σαλῶνων: «Τὴν τιμίαν θέλησιν τῆς ἀρχοντίας σας ἔμαθα καὶ σᾶς παραγγέλλω, πῶς δὲν ἠμπορῶ ν' ἀκούσω τὴν ἰδέαν σας. Καλλίτεροί μου πάμπολλοι ὑπάρχουν καὶ αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ περίχωρα, καὶ κάμετε τὸ πῶς φαίνεται καλὸν εἰς τὴν τιμιότητά σας· ἐγὼ ἐλάχιστος ὄλων δὲν αἰσθάνομαι ἱκανὸς διὰ ἓνα τόσον μέγαν φόρτωμα»¹. Καὶ πρὸς τὸν ἱερομόναχον Γεράσιμον τὸν Ἀμφισσέα, ἐπαναλαμβάνοντα τὰς περὶ ἐπισκοπήσεως προτάσεις τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἐλέγχοντα αὐτὸν αὐστηρῶς ἐπὶ ραθυμίᾳ, ἀπαντᾷ: «Τῶν κοσμίων θεατῆς καὶ οὐ μέτοχος βουλόμενος εἶναι, ἔρημον φιλῶ· ἐκεῖ γὰρ ἀληθῆς κόσμος, καὶ ρυάκων κελαρύσματα, καὶ ἀηδόνων ψαλμοί, καὶ δένδρων σεισμός, καὶ ζῶων φωναί, ἐνὶ στόματι πάντων ὑμνούντων τὸν δεσπότην· ἄφετε νοῦν ψυχὴν αἰθερίως διαιτωμένην, οὐρανὸν ἀτενίζειν, καὶ λαλίαν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένην μολυνθῆναι μὴ ἄφετε!»². Ἐν ἔτει 1648, ἐγκαταλείψας τὴν ἐν Τολοφῶνι μονὴν τοῦ Κουσουροῦ, μετέβη εἰς Βαρνάκοβαν, ὅπου, διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα γέροντά του Καλλίνικον εἰς τὸ ἐκεῖ σχολεῖον ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του, τὴν 8 Μαΐου 1652. Μαθηταὶ τοῦ Νικοδήμου Καβάσιλα ὑπῆρξαν διαπρεπεῖς ἄνδρες, ὡς ὁ Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός, Κωνσταντῖνος ὁ Ἁγιορείτης, ὁ Φίλιππος Κάρμας, Νικόλαος ὁ Λογοθέτης, Χαράλαμπος ὁ Μαρούλης κ.ἄ. Ὁ Νικόδημος ἔγραψε συλλογὴν ἀπορημάτων (ἀποφθεγμάτων) παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου τοῦ ἐκ Καρυῶν, τοῦ ἐν Βαρνακόβῃ ἐορταζομένου, βίους τῶν διδασκάλων Χριστοφόρου καὶ Καλλινίκου, λόγους καὶ ἐπιστολάς³.

κῶς, πρὸς τούτους δὲ καὶ κοινῶς, φθεγγομένους εὐρήσοι τις. Σύγγνωθι τοίνυν, ἀνδρῶν ἄριστε: καὶ μὴ μου τοῦ ψυχροῦ καταψήφιζε, ἐν τοσαύτῃ φρίκῃ καὶ χιόνι γραφέντων. Ἐν πατριαρχεῖᾳ τοῦ Βυζαντίου. Συμεῶν Καβάσιλας ἐκ πόλεως Ἀκαρνανίας τῆς Ἑλλάδος» (Κ ρ ο υ σ ί ο υ, ἔ.ἄ., σ. 461-462).

1. Σ ἄ θ α, ἔ.ἄ., σ. 316-317.

2. Αὐτόθι, σ. 317.

3. Τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα περὶ Νικοδήμου Καβάσιλα ὁ Κ. Σάθας ἠρύσθη ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐπισκόπου Λοιδορικίου Δωροθέου, αὐτόθι, σ. 317, σημ. 1.

Τέλος, εἰς τὸ «*Livre d'Or*» τῆς Κερκύρας, κατάλογον τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν Κερκύρας, τοῦ 1672, μνημονεύεται, μεταξύ τῶν 112 ἐν συνόλῳ, καὶ ἡ οἰκογένεια «*Cavassila*» καὶ κατὰ τὸ 1880 συμπεριλαμβάνονται εἰς τοὺς ἐν τέλει τῆς Κερκύρας τρεῖς ἐπιφανεῖς Κερκυραῖοι, οἱ «*Ciacomo Calichiorulo, Demetrio Cavassila, Zorzi Teotochi*»¹. Ἀπόγονοι τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν εἰς Κέρκυραν ἐπιζοῦν μέχρι σήμερον².

Γ'. Κατάλοιπα τῆς αἰγλης, τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς ἰσχύος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ οἰκογένεια Καβάσιλα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων καὶ ἰδίᾳ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ σώζονται μέχρι σήμερον εἰς διάφορα τοπωνύμια τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Βεροίας κεῖται χωρίον, τὰ Καβάσιλα, πλησίον δὲ τούτου ἕτερον χωρίον τὸ Σκυλίτσι. Προφανῆς εἶναι ἡ προέλευσις τῶν τοπωνυμίων τούτων ἐκ τῶν διαπρεπῶν πλουσίων βυζαντινῶν οἰκογενειῶν Καβάσιλα καὶ Σκυλίτση. Πιθανῶς τὰ μέρη ταῦτα νὰ ἦσαν ζευγηλατεῖα τῶν ἐν λόγῳ οἰκογενειῶν, ὅπως καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ταῦτα ἦσαν τσιφλίκια μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα³. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν διατηρεῖται μέχρι σήμερον ἡ ὄνομασία «*Βάλτος Καβασιλῶν*», σχετιζομένη ἀσφαλῶς μὲ τὴν ἐπιφανῆ ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν καὶ μὲ τὸ χωρίον Καβάσιλα⁴.

Ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετὸς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ οἰκογένειά του εἶχεν ἀγροκτῆματα, πιθανώτατα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ ὁμωνύμου χωρίου παρὰ τὴν Βέροϊαν, ὅπως ἄλλωστε εἶχε καὶ εἰς ἄλλας περιοχάς. Πολλὰ ἐκ τῶν ἀγροκτημάτων αὐτῶν ἤρπασαν οἱ Σέρβοι, ὅσα δὲ διέφυγον τὴν σερβικὴν ἀρπαγὴν, ἠθέλησαν νὰ οἰκιοποιηθοῦν συγγενεῖς του⁵. Δὲν εἶναι

1. A. M a r m o r a, *Della historia di Corfù*, VI, Venezia 1672, σ. 312-313 καὶ E. L e g r a n d, *Bibliographie Ionienne*, I, Paris MDCCCCX, σ. 175.

2. Εἰς σχετικὴν ἔρευνάν μου εἰς Κέρκυραν, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐκ Κερκύρας Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἀμφιπόλεως Σίλα Κοσκινᾶ, ἐγνώρισα τὸν Νικόλαον Πλασκασοβίτην, ἔμπορον Κερκύρας, τὸ γένος Καβάσιλα. Οὗτος μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι συγγενῆς του ἐκ μητρὸς, ὀνόματι Ἰωάννης Καβάσιλας, μετοικήσας καὶ ἀποθανὼν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Ἀθήνας, εἶχεν ἐν σχεδιαγράμματι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τῆς οἰκογενείας Καβάσιλα τῆς Κερκύρας, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἴδει καὶ ὁ ἴδιος. Δυστυχῶς ὅλαι αἱ μέχρι σήμερον σχετικαὶ ἔρευνάι μου, ὅπως εὑρεθῆ τὸ σχεδιάγραμμα τοῦτο μεταξύ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀπογόνων του, ἀπέβησαν ἄκαρποι. Πάντως, τοῦτο, ἐὰν δὲν κατεστράφη, πρέπει νὰ εὑρίσκεται κάπου εἰς Ἀθήνας μεταξύ τῶν συγγενικῶν καὶ φιλικῶν κύκλων τοῦ Καβάσιλα ἢ εἰς κάποιαν βιβλιοθήκην νὰ ἐδωρήθῃ.

3. Γ. Χ ι ο ν ἰ δ ο υ, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 101 καὶ 105.

4. Χ ι ο ν ἰ δ ο υ, αὐτόθι, σ. 93.

5. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετὸς..., ἔ.α., σ. 39. Ὁ Γ. Θ ε ο - χ α ρ ἰ δ η ς, (βιβλιοκρισία, σ. 391), μὲ ἐπικρίνει ἐν ἀρχῇ, διότι δὲν ἐξετάζω «ποῦ εὑρίσκοντο περίπου» τὰ κτῆματα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, παρακατιῶν ὁμως ἀναιρεῖ ἐαυτὸν λέ-

τυχαῖον, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1345 ἐστάλη οὗτος εἰς Βέροιαν ἐκ μέρους τῶν εὐγενῶν τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν κατὰ τῶν Ζηλωτῶν ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως Μανουὴλ Καντακουζηνόν. Λόγῃ τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς οἰκογενείας του, εἰς ἀπόστασιν μόλις 16 χιλιομέτρων ἐκ Βεροίας εὐρισκομένης, ἔπρεπε νὰ ἦτο γνώστης τῆς περιοχῆς¹. Εἰς τὰ Καβάσιλα Βεροίας εὐρέθησαν τὸ 1919 κιονόκρανα νεώτερου κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, κέραμοι βυζαντινῆς ἐποχῆς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, εἰς δὲ τὸ Σκυλίτσι ρωμαϊκὴ ἐπιγραφή².

Τὴν αὐτὴν τύχην, ἐξ αἰτίας τῶν σερβικῶν ἐπιδρομῶν, εἶχον τὰ κτήματα καὶ ἄλλων εὐγενῶν, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τὰ τοῦ Θεοδώρου Σαραντηνοῦ, ὡς μᾶς ἐνημερώνει ἐν σημείωμα, δικαστικῆ ἀπόφασις τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Δωροθέου καὶ τοῦ κρατικοῦ ὑπαλλήλου Γεωργίου Τζυκανδήλη διὰ τὴν μονὴν Βατοπεδίου, τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, τοῦ ἔτους 1375³.

Ἔτερα χωρία σήμερον μὲ τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον εἶναι: τὰ Καβάσιλα Πανάκτου Θηβῶν, τὰ Καβάσιλα Κονίτσης καὶ ὁ Καβάσιλας Ἡλείας. Συμφώνως πρὸς μίαν βενετικὴν ἀπογραφὴν τῆς Ἡλίδος τοῦ 1689, μνημονεύονται τὰ Ἄνω καὶ Κάτω Καβάσιλα, Cavassila di sopra καὶ Cavassila di sotto, μετὰ μικροῦ πληθυσμοῦ⁴. Καὶ εἰς Ἀττικὴν, ἐπίσης, ἀπαντᾷ νῦν τοπωνύμιον Καβάσαλα,

γων ἐπὶ λέξει: «Ὁ σ. ἔχει βεβαίως προηγουμένως (σ. 39, σημ. 1) τοποθετήσῃ ταῦτα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου Καβάσιλα, εἰς ἀπόστασιν μόλις 16 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Βεροίας, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ σωζομένου σήμερον ἐκεῖ τοπωνυμίου, χρησιμοποιοῦν καὶ τὴν ὑπόδειξιν τῶν πηγῶν του».

1. Ἀγγελοπούλου, αὐτόθι.

2. Γ. Φιλαρέτου-Δ. Βασιλειάδου, Ἐθνικὸς ὁδηγὸς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1919, σ. 111-117.

3. Γ. Θεοχαρίδου, Μία διαθήκη καὶ μία δίκη βυζαντινῆ, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 42-43. Κατ' αὐτόν, εἰς τὴν περιοχὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Βεροίας εὐγενεῖς βυζαντινοὶ Θεσσαλονικεῖς καὶ Βεροιεῖς εἶχον ἰδικὰ τῶν ἀγροκλήματα, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἐν σιγίλιθῶδες γράμμα τοῦ δομῆστικῶν τῶν θεμάτων Κωνσταντίνου Μακρηνοῦ διὰ τὴν μονὴν Βατοπεδίου τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ ἔτους 1338. Συμφώνως πρὸς τὸ ἀνωτέρω γράμμα, τὸ χωρίον Μακροχώρι, ἢ περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Ταγαροχωρίου καὶ ὀλίγον βορειότερον, παρὰ τὸν σημερινὸν ποταμὸν Βασιλικιώτικον (ἢ Τριπόταμον), ὡς καὶ παρὰ τὸ χωρίον Ρέσιανη πρὸς ἀνατολάς, καὶ πολλὰ ἄλλα κινητὰ καὶ ἀκίνητα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βεροίας ἦσαν ἰδιοκτησία τῆς ἐν Βεροίᾳ βυζαντινῆς οἰκογενείας τοῦ Θεοδώρου Σαραντηνοῦ (αὐτόθι, σ. 50-60), ὁ ὁποῖος πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἀνωτέρω περιουσίαν διὰ διαθήκης (αὐτόθι, σ. 17-28) παρέχώρησεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν μονὴν τοῦ Προδρόμου (αὐτόθι, σ. 30-36). Ἀγροκλήματα, ὡσαύτως, εἶχον αἱ βυζαντινὰ οἰκογένειαι Ἀριανίου, Μελιῆς τοῦ Ἐστραμύρη, Μιχαὴλ Λυζικοῦ, Μαγκλαβίτου, Μυσούρη, Παλαιολόγου, Σουλτάνου, Πόθου, Πρωτοϊερακαρίου Σαραντηνοῦ καὶ ἄλλαι.

4. ΝΕ 1(1904) 494. Πρβλ. καὶ Ε.Σ.Ε., Δημογραφικὸν Παράρτημα 1971, Ἀθήναι, ἄ.χ., σ. 49.

ἐξ ὀνόματος προφανῶς Καβάσιλα¹. Τέλος, εἰς τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὑπῆρχε μικρὸς ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν «Παναγίαν τῶν Καβασιλέων»².

Δ'. Ὁ Γ. Θεοχαρίδης, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 1355 τῆς πύλης τῆς Ἄννης Παλαιολογίνης (βλ. βιβλιοκρισίαν εἰς σ. 385-386), θέτει δύο βασικά ἐρωτήματα. Πρῶτον, μήπως ὁ «Καστροφύλαξ Ἰωάννης Χαμαετὸς» τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ ἢ ἐν πάσει περιπτώσει συγγενῆς αὐτοῦ καὶ δευτέρον μήπως ἡ τελευταία ἐφθαρμένη λέξις τῆς ἐπιγραφῆς, παρωνύμιον ὁπωςδήποτε τοῦ Ἰωάννου Χαμαετοῦ, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς ΚΟΙΑ[ΙΣΤΟΡΟΣ];

Ἄμφότερα τὰ ἐρωτήματα εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρουν τὴν ἀπάντησίν των μὲ τὴν λύσιν ἑνὸς ἄλλου προβλήματος, τῆς ὀρθῆς δηλαδὴ ἀναγνώσεως καὶ χρονολογήσεως τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐρευνῶ εἰδικώτερον ἐδῶ, προηγουμένως ὅμως ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι ἡ πρώτη ἰδική μου ἀνάγνωσις καὶ χρονολόγησις τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὴν διατριβήν μου περὶ Νικολάου Καβάσιλα (σ. 19) δὲν προέρχεται ἐξ αὐτοψίας ἀλλ' ἐξ ἀντιπαραβολῆς τῆς δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς ὑπὸ τῶν Duchesne-Bayet³ καὶ Tafrafi⁴ τοῦτ' αὐτὸ πράττει ἐν προκειμένῳ καὶ ὁ Γ. Θεοχαρίδης⁵, ἀκολουθῶν τὸν Γ. Γούναρη⁶. Ἡ ἐπιγραφὴ, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον τὸ 1862 ὑπὸ τοῦ Α. Kirchhoff, ἐξ ἀπογράφου τοῦ Prokesh, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὑπὸ τῶν: Duchesne-Bayet (1876), Μ. Δήμιτσα (1896), Tafrafi (1913) καὶ Γ. Γούναρη (1976), εἶναι χαραγμένη ἐπὶ ἀποσπάσματος ζωφόρου δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ τὴν Πύλιν, μήκους 0,54, πλάτους 0,43 καὶ ἐξ ἑννέα συμμετρικῶν στίχων. Ἐξ ἐπιτοπίου ἐρεύνης διεπίστωσα ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἀναγνώσαντες καὶ δημοσιεύσαντες τὴν ἐπιγραφὴν διέπραξαν σοβαρὰ λάθη χρονολογήσεως, ἀναγνώσεως, ἀκόμη δὲ καὶ ὀρθογραφίας καὶ στίξεως. Συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωσιν ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω:

1. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα Ἱστορίας Ἀθηναίων, σ. 71. Πρβλ. καὶ Ἰω. Σαρρῆ, Τὰ τοπωνύμια τῆς Ἀττικῆς, «Ἀθηνᾶ» 40 (1928) 154.

2. Ἀ. Μαρμοῦρᾶ, Ἱστορία τῆς νήσου Κερκύρας, Κέρκυρα 1902, σ. 240 (κατὰ μετάφρασιν Ἰω. Μαρμοῦρᾶ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, τοῦ 1672).

3. L. Duchesne - Ch. Bayet, Mémoire sur une mission scientifique au Mont Athos, Paris 1876, σ. 65-66, no 108.

4. O. Tafrafi, Topographie de Thessalonique, Paris 1913, σ. 49.

5. Βλ. Βιβλιοκρισίαν, σ. 386.

6. Γ. Γούναρη, Τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 23-24 καὶ πίν. 5.

ΑΝΗΓΕΡΘΗ Η΄ Η ΠΑΡΟΥ
 ΣΑ ΠΥΛΗ ΟΡΙΣΜΩ ΤΗΣ
 ΚΡΑΤΑΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΗΜΩΝ
 ΚΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ
 5 ΚΥΡΑΣ ΑΝΝΗΣ ΤΗΣ ΠΑΛΛΑΙ
 ΟΛΟΓΙΝΗΣ· ΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝΤΟΣ
 ΚΑΣΤΡ[Ο]ΦΥΛΑΚΟΣ² ἸΩ ΧΑΜΑΕΤΟΥ³
 [Τ]ΟΥ ΚΕΡΑΜ[ΕΩΣ]⁴ ♡⁵ ΤΩ ,ζω
 ΝΘ⁶

Ὁ Kirchhoff, συμφώνως πρὸς τὸν Δήμιτσαν, ἀναγινώσκει εἰς τὸν ζ΄ στίχον «Χαρτοφύλακος Ἰωάννου Χαμεοῦ», εἰς τὸν η΄ στίχον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐφθαρμένης λέξεως ὡς ΚΟΙΛΙ⁻, τὴν χρονολογίαν ὡς ,ζω (= 6800-5508=1292

1. Τὸ πρῶτον Η ἐτέθη χάριν συμμετρίας τοῦ συνόλου τῆς ἐπιγραφῆς.

2. Καστροφύλαξ φρούραρχος ἢ διοικητῆς τοῦ κάστρου. Πρβλ. *D u C a n g e*, *Glos-sarium*, σ. 604.

3. Χαμαετὸς ἢ Καταϊτὸς, σπάνιον ἐπώνυμον βυζαντινῆς οἰκογενείας καὶ τοπωνύμιον εἰς Ἡπειρον. Πρβλ. Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, Ἀθήναι 1856, σ. 5: «Ἄητὸς ἢ Ἄιτὸς παραλία περιοχὴ τῆς Ἡπείρου (Θεσπρωτίας) ἀντικρυ τῆς νήσου Κερκύρας, ἰδιοκτησία οὔσα κατὰ τὸ 1330 τοῦ εὐγενοῦς ἠπειρώτου Ἰωάννου Καβάσιλα, ὅστις παρὰ Φιλίππου τοῦ Ταραντινοῦ προσηγορεύθη τότε κόμης τοῦ Ἄητοῦ» καὶ σ. 77: «Καταϊτὸς παράλιος θέσις τῆς Θεσπρωτίας ἀντικρυ τῆς Κερκύρας, ὀρμητήριον ὄν κατὰ μόνον τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος. Πρὸς δυσμὰς δὲ αὐτῆς ὑπῆρχε καὶ ἕτερα παραλία θέσις καλουμένη Ἄητὸς». Αἱ ὀνομασίαι αὗται εἶναι ἐν χρήσει μέχρι σήμερον. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν, ἐξ ἄλλου, κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ὑπῆρχεν ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Ἄετοῦ, ἡ ὁποία μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν Βουνδίτσης, Ἀγελῶου, Ραγῶν, Ἰωαννίνων, Φωτικῆς, Ἀδριανουπόλεως, Βοθρωτοῦ καὶ Χιμάρας ὑπήγοντο εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ναυπάκτου καὶ Αἰτωλείας, Φρούριον δὲ τοῦ Ἄετοῦ παρὰ τὸν Γαλλικὸν ποταμὸν Θεσσαλονίκης μνημονεύεται καὶ εἰς ἱστορίαν τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου (4,19). Πρβλ. *T. T a f e l*, *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, London 1972 (ἀνατύπωσις ἐκδ. Βερολίνου 1839), σ. 484 (περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ἄετοῦ) καὶ σ. 284 (περὶ τοῦ φρουρίου Ἄετοῦ). Μήπως δυνάμεθα νὰ κάμωμεν μίαν πρώτην ὑπόθεσιν ὅτι τὰ τοπωνύμια «Καταϊτὸς» καὶ «Ἄετὸς» τῆς Ἡπείρου καὶ ὁ ἠπειρωτικὸς κλάδος τῆς οἰκογενείας Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου Καβάσιλα τοῦ κόμητος τοῦ «Ἄητοῦ», ἔχουν κάποιαν σχέσιν μὲ τοὺς κλάδους τῶν οἰκογενειῶν Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ καὶ τοῦ καστροφύλακος Ἰωάννου Χαμαετοῦ εἰς Θεσσαλονίκην, ἐνθα καὶ τὸ φρούριον τοῦ Ἄετοῦ;

4. Κεραμεὺς ἐπώνυμον βυζαντινόν. Τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τῆς λέξεως ΚΕΡΑΜΕΩΣ παρίστανται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν βραχυγραφικῶς (βλ. εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6).

5. Διακριτικὸν σημεῖον μεταξύ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς χρονολογίας συχνάκις ἀπαντώμενον εἰς τὰς ρωμαϊκὰς κυρίως ἐπιγραφάς. Πρβλ. *C. E d s o n*, *Inscriptiones Graecae. Epiri, Macedoniae, Thraciae, Scythiae, Pars II, Fasc. I. Inscriptiones Thessalonicae et Vicinia*, Berolini 1972. Βλ. καὶ εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6.

6. ,ζωΝΘ = 6859-5508 = 1351 μ.Χ.

μ.Χ.) καὶ εἰς τὸν θ' στίχον τὸν ἀριθμὸν ΝΘ ὡς «ἰνδικτιῶνος ε-»¹.

Ἡ ὑπὸ τῶν Duchesne-Bayet ἀπλῆ ἀποτύπωσις τῆς ἐπιγραφῆς ἐμφανίζει ἐλλείψεις εἰς τὰ σημεῖα στίξεως καὶ τὴν ὀρθογραφίαν, ἀφήνει ἄλυτον τὸ πρόβλημα τοῦ ἐφθαρμένου παρωνυμίου, τὸ ὁποῖον μάλιστα περιπλέκεται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τριῶν πρώτων γραμμάτων εἰς ΚΟΜ καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς ὀνόματος «Χαμαετοῦ», ὡς «Χαματώ», καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς διὰ τῆς προθέσεως ἀνυπάρκτου ἀριθμοῦ εἰς τὸν ΝΘ καὶ ἀναγινώσκει τὴν χρονολογίαν ζωξγ (= 6863-5508 = 1355 μ.μ.) ἰνδικτιῶνος θ' (βλ. πίνακα Duchesne-Bayet εἰκ. ὑπ' ἀριθ. 4α, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἡμετέρους, εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6)². Ὁ Δήμιτσας, ἀκολουθῶν τοὺς δύο προηγουμένους, ἀποτυπώνει τὴν ἐπιγραφὴν ὅπως περίπου ὁ Duchesne (βλ. πίνακα Δήμιτσα, εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 4β), διὰ τὴν χρονολόγησιν ὅμως δέχεται ὡς ὀρθοτέραν τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Kirchhoff, ἐπειδὴ αὕτη «ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας»³.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Tafrafi, ἐπιμελεστέρα ὀπωσδήποτε, ἰχνογραφικὴ ἀποτύπωσις τῆς ἐπιγραφῆς περιπίπτει εἰς τὰ αὐτὰ σχεδὸν σφάλματα στίξεως, ὀρθογραφίας ὡς καὶ ἀναγνώσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐφθαρμένου παρωνύμου εἰς ΚΟΝΙ ἐπὶ πλέον δὲ παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς προηγούμενους καὶ δὴ τὸν Duchesne εἰκάζει τὸν ἀνύπαρκτον ξγ (= 63) εἰς τὸ τέλος τοῦ η' στίχου μετὰ τὸν ζω (= 6.800), τὸν ὁποῖον ἀποκόπτει τῆς φυσικῆς καταλήξεώς του, τοῦ εὑρισκομένου συμμετρικῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ θ' στίχου ΝΘ (= 59), τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἐκλαμβάνει ὡς ἰνδικτιῶνα θ' (βλ. πίνακα Tafrafi, εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 4γ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τοὺς ἡμετέρους ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6). Οὕτως, ἐξάγεται ἡ ἐσφαλμένη χρονολογία ζωξγ = 6863-5508 = 1355 μ.Χ., ἀντὶ τῆς ὀρθῆς ΖΩΝΘ = 6859-5508 = 1351 μ.Χ.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τοὺς Γ. Γούναρη-Γ. Θεοχαρίδην. Οὗτοι ἀναγινώσκουν τὴν ἐφθαρμένην λέξιν ὡς ΚΟΙΑ[ΣΤΟΡΟΣ]⁴ (ἀνάγνωσις Γούναρη) ἢ ΚΟΙΑ[ΣΤΟΡΟΣ]⁵ (ἀνάγνωσις Θεοχαρίδου), κατ' εἰκασίαν βεβαίως, διότι τὰ λίαν εὐδιά-

1. A. Kirchhoff, Ueber die Chronol. d. Att. Volksbesch. for Methone, Berlin 1862, ὑπ' ἀριθμ. 8760. Πρβλ. Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις, Ἀθήνησι 1896, σ. 522.

2. Ὁφείλω εὐχαριστίας εἰς τὸν φίλον κ. Ἐμμανουὴλ Παπαγεωργίου, δικηγόρον, διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβεστέραν ἰχνογράφησιν τῆς ἐπιγραφῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν πρακτικῆς φύσεως δυσκολιῶν ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐπιγραφὴν. Τὰ στίγματα εἰς τοὺς στίχους 7 καὶ 8 ὑποκαθιστοῦν τὰ ἐφθαρμένα σημεῖα.

3. Δήμιτσα, αὐτόθι, σ. 521-522.

4. ΚΟΙΑΣΤΩΡ δὲν ὑφίσταται τιαυτὴ ὀνομασία.

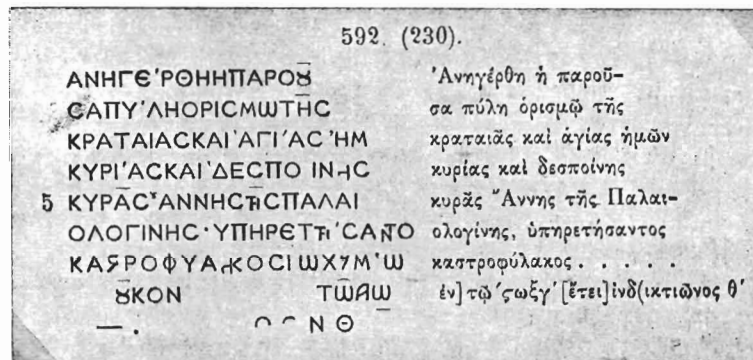
5. ΚΟΙΑΣΤΩΡ ἀξίωμα ρωμαϊκὸν ἐκ τοῦ λατινικοῦ Quaestor = βασιανιστής, ὁ τῶν βιωτικῶν ἐρευνητής, ὁ συζητῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπὶ χρήμασι, ὁ ἐπὶ ἐγκλήμασι τιμωρός, «τὴν προσηγορίαν ταύτην διὰ τὰς ἀνακρίσεις ἐσχῆκασιν καὶ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας καὶ ἐκ τῶν ἀνακρίσεων ζήτησιν» ὕστερον καὶ τὴν τῶν κοινῶν χρημάτων διοίκησιν ἔλαχον, καὶ ταμίαι προσωνομίσθησαν...». Πρβλ. D u C a n g e, Glossarium, σ. 674-675. Μετὰ τὴν δικαστικὴν

α

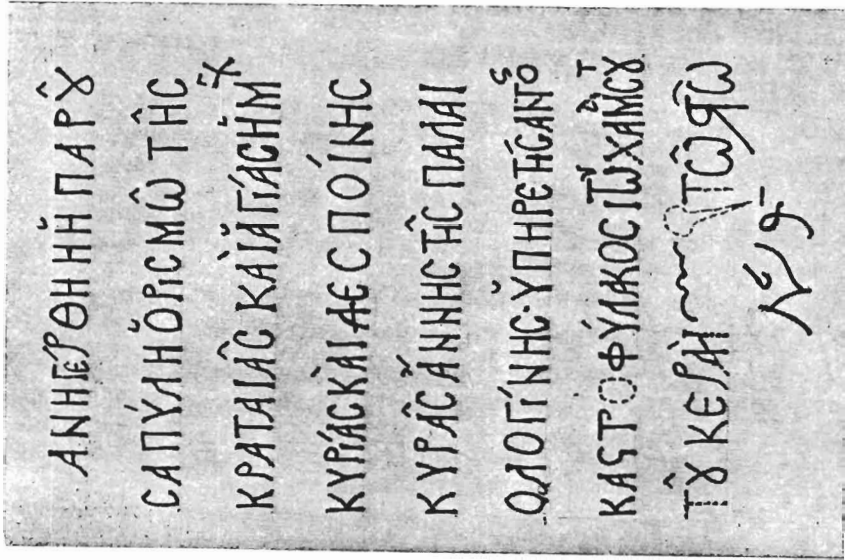
γ

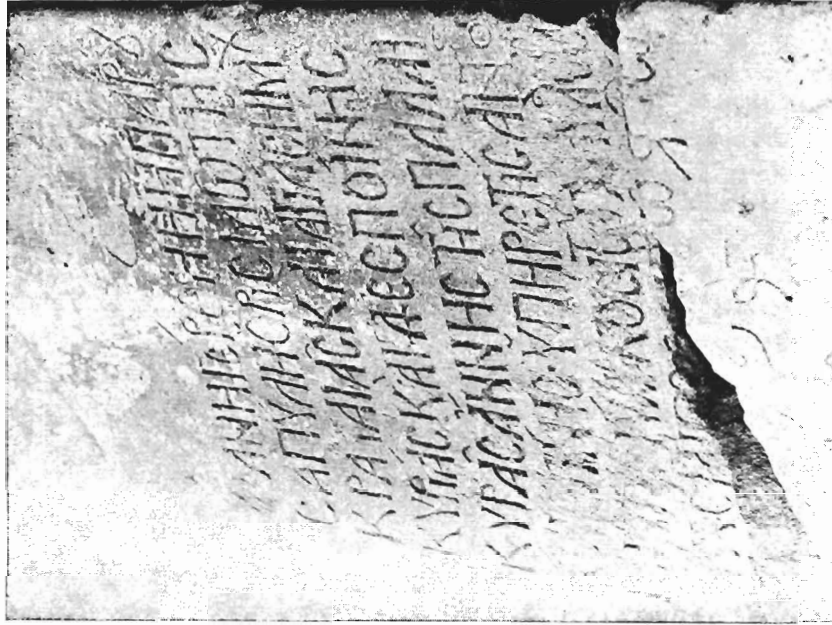
β

Εἰκ. 4. Ἡ ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς Πύλης
 τῆς Ἄννης τῆς Παλαιολογίνης, τοῦ 1351

α. Ἀνάγνωσις Duchesne (1876), β. Ἀνάγνωσις Δήμιτσα (1896),
 γ. Ἀνάγνωσις Tafrafi (1913)

Εἰκ. 5. Ἡ ἐπιγραφή τῆς Πύλης Ἀνθης τῆς Παλαιολογίνης, τοῦ 1351. Ἀνάγκωσις Ἀθ. Ἀγγέλοπούλου (Ἰχν. Ἐμμ. Παπαγεωργίου)

Εἰκ. 6. Ἡ ἐπιγραφή ὅπως ἔχει σήμερον (Φωτ. Γ. Κουτσυλιέρη)

κριτα γράμματα Ρ και Μ θα ἔπρεπε νὰ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς ἀπόρριψιν τῆς ἀναγνώσεως ταύτης (βλ. εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6). Ἐκτὸς τούτου, ὁ ὑπολειπόμενος χώρος μεταξὺ τοῦ ὑποτιθεμένου ΚΟΙΑ καὶ τοῦ διαχωριστικοῦ διακοσμητικοῦ σημείου, μετὰ τὸ ὁποῖον ἄρχεται ἡ χρονολογία, εἶναι ἐλάχιστος, δυνάμενος νὰ καλύψῃ τὸ πολὺ 3-4 ἀκόμη γράμματα καὶ ὄχι 7, ὅπως τὰ ὑποτιθέμενα [ΣΤΟΡΟΣ]. Παρέσυρεν, ἴσως, τοὺς μέχρι τοῦδε ἀναγνώστας τῆς ἐπιγραφῆς ἢ κάποια ἰδιορρυθμία τοῦ δευτέρου γράμματος Ε, τὸ ὁποῖον λόγῳ τῆς μεγάλης φθορᾶς εἶναι δυνατὸν νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ τὸ ἐκλάβῃ καὶ ὡς ἡμισυ Ο. Ἀλλὰ μία ἀπλή σύγκρισις τοῦ γράμματος τούτου μετὰ τοῦ Ε τῶν λέξεων «δεσποίνης», «ὑπηρετήσαντος» καὶ «Χαμαετοῦ» οὐδεμίαν θὰ ἄφηνεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὁμοιότητός των εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν· ὡσαύτως, τὰ γράμματα Ο καὶ Ε, ἐνῶ παρουσιάζουν προφανῶς μεγάλην ὁμοιότητα, ἔχουν ἐν τούτοις καὶ τὴν διαφορὰν των. Ἄλλος εἶναι ὁ κύκλος τοῦ Ο καὶ ἄλλος τοῦ Ε. Προσεκτικώτερα μελέτη των δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίας διὰ τὴν διαφορὰν των. Εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Γ. Γούναρης ἀκολουθεῖ τὸν Tafrafi, ἐνῶ ὁ Γ. Θεοχαρίδης δὲν προβληματίζεται ἐπ' αὐτῆς. Τέλος, ἡ ἐπιγραφή, ὅπως δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Γ. Γούναρη, δὲν ἐξυπηρετεῖ τὸν ἐρευνητὴν, διότι εἶναι ἠκρωτηριασμένη εἰς τὸ κάτω δεξιὸν ἄκρον καὶ μάλιστα εἰς δύο, λίαν ἐνδιαφέροντα ἡμᾶς σημεῖα, τῆς λέξεως «Χαμαετοῦ» καὶ τῆς χρονολογίας ςω.

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω νέας χρονολογήσεως τῆς ἐπιγραφῆς, δυνάμεθα ἀσφαλῆστερόν πως νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰς δύο ὑποθέσεις τοῦ Γ. Θεοχαρίδου, ἐφ' ὅσον τὴν ἰδικὴν μας χρονολογίαν ἐπαληθεύουν καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα πλέκονται ὡς ἑξῆς:

Ἡ Ἄννα Παλαιολογίνα ἀπὸ τοῦ 1351 ἤδη εὐρίσκεται εἰς Θεσσαλονίκην, ἀναλαμβάνουσα ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως, παρὰ τῷ υἱῷ συναυτοκράτορι, μετὰ τὴν ἀποτυχοῦ-

μεταρρύθμισιν τοῦ Ἀνδρονικοῦ Γ' Παλαιολόγου (1328-1341), κατὰ τὴν ὁποίαν εἰσάγεται ὁ θεσμὸς τῶν καθολικῶν κριτῶν, τὸ 1329, καὶ οἱ ἐπίσκοποι κατοχυρώνονται μὲ προνομιακὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὁ ρόλος τοῦ κοιαίστορος ἐκμηδενίζεται. Συνεπῶς, τὸ 1351, μετὰ δηλαδὴ τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ἀνδρονικοῦ Γ', πρέπει νὰ θεωρῆται ἀσυμβίβαστος ἢ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἰδιότης τοῦ καστροφύλακος καὶ τοῦ κοιαίστορος, δηλαδὴ τοῦ «καστροφύλακος καὶ τοῦ δικαστικοῦ διοικητοῦ», ὅπως ἐρμηνεύει τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Γ. Γούναρης, Τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης, σ. 24. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐφθαρμένη λέξις ἦτο ἢ «τοῦ κοιαίστορος», ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει θὰ ἔδει νὰ τὴν ἐρμηνεύσωμεν ὡς «τοῦ ταμίου», τοῦ φύλακος, δηλαδὴ, τοῦ δημοσίου χρήματος, τὸ ὁποῖον ἐφυλάσσετο πάντοτε εἰς ἀσφαλεστέρους χώρους, ὅπως αἱ ἀκροπόλεις. Ἐδῶ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ἐπὶ ρωμαιοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε κοιαιστώριον, ἔνθα ἡ ἔδρα κοιαιστόρος, τοῦ ρωμαίου ταμίου, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἐκαλεῖτο «ἱερώτατος», τὸ δὲ ταμεῖον «ἱερώτατον». Βλ. T. Tafel, De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica, ἔ. ἀ., σ. 160. Πρβλ. καὶ Δήμιτσα, ἔ. ἀ., σ. 412.

σαν συνωμοσίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ σέρβου κράλη Στεφάνου Δουσάν ἐναντίον τοῦ Καντακουζηνοῦ, τὸ ἴδιον ἔτος¹. Ἐν τῷ προσώπῳ, λοιπόν, τῆς Ἑλληνικῆς Παλαιολογίνης εὐρέθη νέος τρόπος συνυπάρξεως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τῶν ὀπαδῶν τῶν δύο παρατάξεων. Ἀκριβῶς τότε αἱ οἰκογένειαι Κυδῶνη, Καβάσιλα καὶ Χαμαετοῦ, μετὰ τοὺς κατ' ἐξοχὴν διακριθέντας γόνους τῶν Δημήτριον Κυδῶνην καὶ Νικόλαον Χαμαετὸν τὸν Καβάσιλαν, ὡς αὐτοκρατορικοὺς συμβούλους εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, διέθετον ἠδὲ μὲν πολὺν πολιτικὸν κῦρος, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου ἡ Ἑλληνικὴ Παλαιολογίνα ἐπέδειξε πρὸς αὐτὰς ἰδιαιτέραν εὐνοίαν.

Κατ' ἀκολουθίαν, λοιπόν, τοῦ πολιτικοῦ τούτου κλίματος, εἰς τὸ ὁποῖον δεσπόζει ἡ προσωπικότης καὶ ἡ παράταξις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Παλαιολογίνα, λόγῳ τῶν ἀστόχων ἐνεργειῶν τοῦ υἱοῦ τῆς, ἐκτελεῖ ἡ ἴδια χρέη ἐπιτρόπου τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, οὐδὲν ἀποκλείει ἀλλὰ μᾶλλον ὄλα ἐνισχύουν τὴν γνώμην ὅτι ὁ καστροφύλαξ, δηλαδὴ ὁ φρούραρχος τῆς πόλεως, Ἰωάννης Χαμαετὸς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ 1351, ἦτο ὁπωσδήποτε ἡ πατὴρ ἢ ἕστω στενὸς συγγενὴς ἐκ πατρὸς τοῦ Νικόλαου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ, ἐκ τῶν ὑπάρχοντων πολλῶν «συγγενῶν» του², ἔμπιστος ὀπαδὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἀποτυχούσαν εἰς βάρους τοῦ συνωμοσίαν τοῦ Παλαιολόγου, ἐνδιεφέρετο ὥστε αἱ φρουραὶ τῶν βασικῶν κέντρων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ δὴ τῆς Θεσσαλονίκης νὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον ἀφωσιωμένων ὀπαδῶν του. Ἡ Ἑλληνικὴ Παλαιολογίνα, ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς ἀναθέσεως καθηκόντων καστροφύλακος εἰς ἄνθρωπον τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπηλλάσσετο πάσης εἰς τὸ μέλλον ὑποψίας νέας συνωμοσίας καὶ ἀπεδείκνυεν ἐμπράκτως τὴν νομιμοφροσύνην τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς συμμαχίας καὶ συγκυριαρχίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἰδιαιτέρα εὐνοία αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ οἰκογένειαν τοῦ Νικόλαου Καβάσιλα, ἔνεκα τῆς ὁποίας προεκλήθησαν αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης τούτου διὰ τῆς ἀποστολῆς τὸ 1351/1352 ἐγκωμίου «Τῆ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστη κυρῆ Ἑλληνικῇ Παλαιολογίνῃ», εἰς τὸ ὁποῖον εὐχαριστεῖ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν βασιλομήτορα διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν εἰς τὸν «πατέρα τὸν ἑμὸν» «θαυμαστὴν φιλανθρωπίαν» καὶ «θαυμαστάς εὐεργεσίας»³. Ὅλιγα ἔτη μετέπειτα, τὸ 1355, ἔτος εἰς τὸ ὁποῖον ἐσφαλμένως καὶ οὐχὶ μετὰ βεβαιότητος ἐχρονολογεῖτο μέχρι τοῦδε ἡ ἐπιγραφή⁴, ἦτο σχεδὸν ἀδιανόητον καὶ ἀδύνατον ὀπαδοὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ μάλιστα μέχρις ἐσχάτων πιστοί, ὅπως ὁ Νικόλαος Καβάσιλας καὶ οἱ οἰκεῖοι αὐ-

1. Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός..., σ. 20.

2. Βλ. σχετικῶς ἐπιστολὴν Νικόλαου Καβάσιλα Τῷ Κυδῶνῃ εἰς BZ 46 (1953) 41. Πρβλ. καὶ Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός... σ. 58.

3. Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός..., σ. 97-98. Πρβλ. καὶ T a f r a l i, Topographie..., σ. 48, ὑποσ. 2.

4. T a f r a l i, Topographie... αὐτόθι: «Il a donné pourtant exactement l'année 686(3?) = 1355».

τοῦ, νὰ διατηροῦνται εἰσέτι εἰς καιρίας διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς νομίμου ἐξουσίας θέσεις, μετὰ τὴν νέαν διένεξιν μεταξὺ τῶν συναυτοκρατόρων, κατὰ τὰ ἔτη 1353-1354, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν τῶν Παλαιολόγων ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1354 κ.έ.

Ε'. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἔρευναν περὶ τῶν Καβασιλῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἡμῖν πηγῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν τὰ κάτωθι συμπεράσματα.

Πρῶτον, ἀπέχομεν εἰσέτι πολὺ ἀπὸ τὴν λύσιν τοῦ γενεαλογικοῦ προβλήματος τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν, διότι αἱ ὑπάρχουσαι μέχρι σήμερον μαρτυρίαι εἶναι λίαν ἀνεπαρκεῖς καὶ πενιχραί. Ἐκτὸς τῆς διακρίσεως τῶν διαφόρων Καβασιλῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν συγχρόνων, τῆς ιδιότητός των, τῆς κάποιας προσφορᾶς των καὶ τῶν λίαν περιορισμένων συγγενικῶν σχέσεων εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὀριστικὰς ἀπαντήσεις δίδει ἡ παροῦσα ἔρευνα, οὐδὲν, πλέον συγκεκριμένον, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, πλὴν τοῦ νὰ προβαίνωμεν μόνον εἰς ὑποθέσεις.

Δεύτερον, ἐκ τῶν ἐντοπισθέντων, ἐν πάσῃ περιπτώσει, κλάδων τῶν Καβασιλῶν τόσον εἰς τὴν Βασιλεύουσαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑπειρον ἀνεδείχθησαν ἐπιφανεῖς ἄνδρες, διαπρέψαντες ὡς λόγιοι, πολιτικοί, ἐκκλησιαστικοί καὶ στρατιωτικοί ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος κ.έ., χωρὶς νὰ ἀποκλείεται βεβαίως ἡ ὑπαρξὶς ἄλλων, ἐντὸς ἢ καὶ πέραν τῶν ἀνωτέρω χρονικῶν ὀρίων. Οὕτω, εἶναι γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς οἱ δοῦκες Νικηφόρος Καβάσιλας, Κωνσταντῖνος πατρικῖος Καβάσιλας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Καβάσιλας (τοῦ 11ου αἰῶνος), ὁ Ἀλέξανδρος Καβάσιλας ὁ νωβελήσιμος καὶ ὁ Ἰωάννης Καβασίλειος ὁ κανδιᾶτος (τοῦ 12ου αἰῶνος), ὁ Κωνσταντῖνος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, Καβάσιλας ὁ ἀκτουάριος καὶ ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, μέγας οἰκονόμος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (τοῦ 13ου αἰῶνος), Καβάσιλας ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας, σακελλάριος καὶ ἀρχιδιάκονος, ὁ Νεῖλος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός, ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, ὁ Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος, ὁ Δημήτριος Καβάσιλας τῶν Καλλαμάνων, ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος, ὁ Δημήτριος Καβάσιλας, αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς, ὁ Μανουὴλ Καβάσιλας, Καβάσιλας ὁ «μέγας διοικητής», ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, συγγραφεὺς, ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας, λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος Καβάσιλας, ἐπίσκοπος Εὐφημοπόλεως, ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας, ὁ μέγας κοντόσταυλος, καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, κόμης τοῦ Ἄητοῦ (ἐκ τοῦ 14ου αἰῶνος), ὁ Δούκας Καβάσιλας καὶ ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας (ἐκ τοῦ 15ου αἰῶνος), ὁ Συμεὼν Καβάσιλας (ἐκ τοῦ 16ου

αἰῶνος), ὁ Νικόδημος (κατὰ κόσμον Νικόλαος) Καβάσιλας καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας τοῦ Γουνάρεως (ἐκ τοῦ 17ου αἰῶνος).

Τρίτον, ἐξ ὄλων τῶν ἀνωτέρω Καβασιλῶν συγγενικαὶ σχέσεις ὑφίσταντο μεταξύ τινῶν ἐκ τῶν πολυαριθμοτέρων τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅπως μεταξύ Νείλου Καβάσιλα καὶ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ (θεῖος καὶ ἀνεψιός), μεταξύ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ καὶ τῶν Δημητρίου Δούκα Καβάσιλα καὶ Γεωργίου Καβάσιλα, τοῦ συγγραφέως, ἐκ μητρὸς τοῦ πρώτου, ἀπροσδιορίστου πάντως βαθμοῦ συγγενείας, μεταξύ Γεωργίου Καβάσιλα καὶ Δημητρίου Καβάσιλα τῶν Καλλαμάνων (πατὴρ καὶ υἱός) καὶ μεταξύ Ἀλεξίου Καβάσιλα, μεγάλου κοντοσταύλου, καὶ Ἰωάννου Καβάσιλα, κόμητος τοῦ Ἀητοῦ (πατὴρ καὶ υἱός).

Τέταρτον, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς Πύλης Ἐννης τῆς Παλαιολογίνης, πληροφοροῦμεθα νῦν τὸ πρῶτον σαφέστερον ὅτι στεναὶ συγγενικαὶ σχέσεις πρέπει νὰ ὑφίσταντο μεταξύ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Χαμαετοῦ τοῦ Κεραμέως, καστροφύλακος ἐν Θεσσαλονίκη, κατὰ τὸ 1351, ὅτε ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετὸς διέθετε πολιτικὴν ἰσχὺν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Θεσσαλονίκη. Ἡ τελευταία αὐτῆ διαπίστωσις ρίπτει κάποιαν ἀκτίνα φωτὸς εἰς τὸ γενεαλογικὸν δένδρον καὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Χαμαετῶν ἐν Θεσσαλονίκη.

Κατὰ συνέπειαν, πιστεύομεν ὅτι διὰ τῆς παρούσης ἐρεῦνης, ἂν μὴ τι ἄλλο, διανοίγονται νέοι ὀρίζοντες ὀρθῆς ἀνιχνεύσεως τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν καὶ ἐν μέρει τῆς οἰκογενείας τῶν Χαμαετῶν, τῶν ὁποίων ἀμφοτέρων λίαν διαπρεπής, ἂν ὄχι ὁ διαπρεπέστερος, γόνος ἀνεδείχθη ὁ ἡμέτερος Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετὸς. Εἰδικώτερον δὲ ὁ κλάδος τῆς μακεδονικῆς προσωπογραφίας, κατόπιν τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν εἰδικῶν περὶ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ ἐρευνῶν, ἰδίᾳ δέ, μετὰ τὴν πρόσφατον δημιουργικὴν κριτικὴν Γ. Θεοχαρίδου καὶ τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ἐρεῦνῃ συμπληρωματικὰ νέα στοιχεῖα, σημειώνει ὀπωσδήποτε περαιτέρω πρόοδον.

R É S U M É

A t h a n a s e A n g e l o p o u l o s, L'arbre généalogique de la famille Kavassilas.

L'arbre généalogique de la famille Kavassilas n'est pas encore constitué faute de documents relatifs. Il y a eu des familles nommées Kavassilas, dont les relations sont connues, mais il existe encore des «desiderata» sur lesquels la recherche doit encore se pencher. L'auteur de cette étude donne des réponses définitives sur la présence de diverses familles Kavassilas à travers les siècles; il met en lumière leur contribution à la vie sociale et les quelques relations minimales qui unissaient les membres des familles Kavassilas.

On rencontre des familles Kavassilas à Constantinople, en Macédoine et en Epire et c'est de ces familles-là, qu'ont surgi des hommes lettrés, politiques, ecclésiastiques et militaires déjà avant le XIème siècle jusqu'au XVIIème siècle, époque qui a intéressé le chercheur. Cela étant, il est bien possible qu'il y ait eu d'autres familles Kavassilas qui ont vécu avant ou après les siècles qui ont été étudiés. On mentionne des relations familiales entre divers membres des familles Kavassilas au XIVème siècle; ainsi des liens étroits s'étaient établis entre Neilos et Nicolas Kavassilas, nommé Chamaetos (oncle et neveu), entre Nicolas Kavassilas Chamaetos, Démètre Doucas Kavassilas, et Georges Kavassilas, auteur connu (du côté maternel-degré de parenté non déterminé). Ils existent aussi des relations familiaux entre Georges Kavassilas et Démètre Kavassilas des Kalamanon (père et fils) et entre Alexios Kavassilas, grand condostaulos et Jean Kavassilas, comte de Aetos (père et fils).

Enfin l'inscription de la portière de l'Anne Paléologina portant la date faussement lue 1355 met en lumière les relations étroites de Nicolas Kavassilas Chamaetos et de Jean Chamaetos, Kerameus, castrofylax à Thessalonique en 1351. A cette époque-là Nicolas Kavassilas avait une importante influence tant à Constantinople qu'à Thessalonique. Cette information constitue, selon l'auteur, un nouveau point de vue sur la constitution de l'arbre généalogique de la famille Chamaeton.